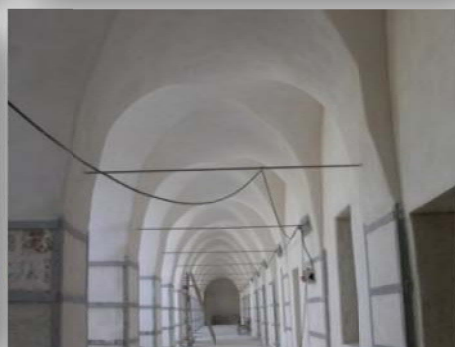

מילון מונחים בשימור המורשת הבנויה

GLOSSARY FOR THE CONSERVATION OF THE BUILT HERITAGE

יעל אלף

אדר תשס"ט
מארס 2009

Glossary for the Conservation of the Built Heritage

Yael Alef

עריכה לשונית: רחל קודיש-ושדי

תודות לאורית סופר ולשחר פוני שסייעו באיסוף החומר, וליעל פורמן-נעמן על תמיכתה בחשיבה, בהערות ובתרומתה הברוכה לעריכת הפרסום.

היזם/מזמין: רשות העתיקות והוועד הישראלי לאונסקו

מבצע: רשות העתיקות, תחום שימור

[\[www.iaa-conservation.org.il\]](http://www.iaa-conservation.org.il)

מס' פרויקט: 0-32886

0-33163

© כל הזכויות שמורות לרשות העתיקות ולוועד הישראלי לאונסקו. אין לצלם, לשכפל, לפרסם, להעתיק או להשתמש במדיה אלקטרונית בחומר זה, כולו או קצתו, ללא אישורה של רשות העתיקות.

Content	תוכן עניינים
6 Introduction	הקדמה
10 Part 1. General Definitions	חלק א: הגדרות כלליות
10 Preservation/Conservation	שימור
11 Museum Object Conservation	שימור חפצים
11 Conservation of Historic Towns	שימור ערים היסטוריות
11 Cultural Heritage	מורשת תרבותית
12 Historic Sites/Cultural Property/Cultural Resource	נכסי תרבות/אתרים היסטוריים
13 Monument	מונומנט
13 Historic Buildings/Architectural Heritage	מורשת אדריכלית/מבנים היסטוריים
14 Place	מקום
14 Vernacular Architecture	בנייה ורנקולרית
15 Cultural Landscape	נוף תרבות
16 Conservation Area/Heritage Area/Historic District	אזור מורשת
17 Fabric/Material	חומר/מרקם
17 Historic Towns	ערים היסטוריות
18 Archaeological Heritage	מורשת ארכיאולוגית
19 World Heritage Sites	אתרי מורשת עולם
19 Setting	סביבה
19 Buffer Zone	אזור חיץ
19 Cultural Significance	משמעות תרבותית
20 Values	ערכים
21 Deterioration/Decay	בלייה
22 Damage/Destruction	הרס
23 Part 2: Conservation Ethics	חלק ב: אתיקה של שימור
23 1.Principal Concepts	1. תפישות עקרוניות
24 Conservation Principles	עקרונות השימור
25 Authenticity	אותנטיות
25 Integrity	יושרה/שלמות
25 Patina	פטינה
26 2. Criteria for Choosing Intervention	2. קריטריונים לבחירת ההתערבות
26 Respect for the Existing Fabric	כיבוד החומר
26 Minimal Loss of Fabric	אבדן מינימלי של חומר
26 Minimal Intervention	התערבות מינימלית
26 Reversibility	הפיכות
27 Compatibility	התאמה/תאימות
27 Retreatability	התערבות המאפשרת טיפול חוזר
28 <i>In-Situ</i> Conservation	שימור באתרו
28 Legibility	אבחנה בין חדש לישן
28 Sustainability/Sustainable Development	פיתוח בר קיימא/קיימות

28	Compatible Use	שימוש הולם
29	Cautious Approach	גישה זהירה
29	Respect for the Contributions of All Periods	המחויבות לכבד את הנכס על כל תקופותיו
30	Part 3. Conservation Intervention And Levels	חלק ג: סוגי ההתערבות השימורית ורמתם
31	Intervention	התערבות/טיפול
31	Protection	הגנה
31	Preventive Conservation/Prevention of Deterioration	שימור מונע
32	Maintenance	תחזוקה
33	Conservation/Preservation	שימור/שימור המצב קיים
34	Stabilization	ייצוב
34	Rehabilitation	שיקום
35	Reuse/Utilization/Adaptation	התאמה/השמשה/מחזור
35	Revitalization	החייאה/שיקום של מרקם
36	Anastylosis	אנסטילוזיס
36	Restoration	שחזור
37	Reconstruction	בניה מחדש
38	Removal/Moving	העברה
38	Relocation/Reassembly/Reconstitution	התקה/פירוק והרכבה מחדש
38	Recreation/Conjectural Reconstruction	יצירה משוערת
38	Replication/Reproduction	העתק/רפליקה
39	Interpretation	פרשנות
39	Presentation	המחשה/הצגה
40	Part 4. Conservation Processes	חלק ד: תהליך השימור
40	Documentation	תיעוד
41	Recording	מדידה
42	Physical Survey	סקר פיזי
42	Examination/Diagnosis/Structural Analysis	אבחון/דיאגנוזה/בדיקה/ניתוח סטטי
43	Monitoring	ניטור
43	Evaluation	הערכה
44	Part 5: Specializations in Conservation	חלק ה: התמחויות בשימור
44	The Conservator-Restorer	משמר – רסטורטור
44	Conservator	משמר
44	Conservator—Museum Object	משמר חפצים
45	Conservation Scientist	מדען שימור
45	Historical Architect/Architectural Conservator	אדריכל שימור
45	Engineer	מהנדס שימור
45	Conservation Administrator	מפקח שימור
45	Conservation Educator	מחנך שימור
45	Architectural Historian	היסטוריון של אדריכלות
46	References	מקורות

כדוברי עברית אנו נאלצים לא פעם לבטא טווח רחב של התערבויות בשימור בשתי מילים בלבד: 'שימור' ו'שחזור'; הניסיון לבטא מושגים נוספים הוא לרוב מגומגם ומסורבל. השימור בארץ הוא במובן מסוים 'חלוצי', וכך גם מונחי השימור בעברית. החוסר הקיים במונחי שימור בעברית מקשה על התקשורת בין כל העוסקים בשימור. המונח 'שחזור', למשל, משמש באותה עת תרגום לשני מונחים 'לועזיים' — 'restoration' ו' reconstruction' — שהם למעשה שתי רמות התערבות שונות זו מזו בתכלית. כלומר, לא רק שחסרות מילים בעברית, אלא שגם המונחים השגורים, ובהם 'שימור', 'שחזור', 'תחזוקה' ו'מורשת תרבותית', אינם ברורים דיים ונתונים לשלל פרשנויות. כשם שלא ניתן להסביר אתר ארכיאולוגי ללא הסכמה על המונחים המשמשים לתיאור הממצא, השרידים האדריכליים או התקופות הארכיאולוגיות, כך אי אפשר להסביר את הבעיות הפיזיות באתר ללא הסכמה למשל על מושגים מוגדרים לסוגי בלייה. באותו אופן, הדיון על ערכי האתר ודרכי הטיפול בו הוא חסר תכלית, וכמעט שאינו אפשרי, אם לא משתמשים במושגים עקרוניים מקובלים. הזמנת עבודה לביצוע תהיה משימה מסובכת בהיעדר הגדרה של היררכיה מוסכמת של רמות ההתערבות ושלבי השימור.

מילון מונחים זה נערך בשל זיהוי החוסר במונחים מקובלים בעברית לתאר את מגוון הפעילויות והתפיסות של השימור, וכדי ליצור שפה מוסכמת לעבודה היומיומית של העוסקים בביצוע עבודות השימור ובפיקוח עליהן, במחקר ובהכשרתם של משמרים.

מילון המונחים בעברית מתבסס על הפרשנות באמנות שימור בינלאומיות של איקומוס ואונסקו,¹ וכן על מסמכי מדיניות וקווים מנחים של גופי שימור מארצות הברית, האיחוד האירופי, אנגליה, אוסטרליה ועוד. כאן המקום לציין כי בשל מגבלות שפה, המקורות הם באנגלית בלבד. המילון נשען בחלקו על מונחים שכבר תורגמו ופורסמו מטעם המועצה לשימור אתרים (שבייד, טרנר וסולר 1995), הוועד הישראלי לאונסקו ורשות העתיקות.² לצד המונחים בעברית מובאות ההגדרות באנגלית (לעיתים ממסמכים אחדים) כדי לאפשר הבנה מעמיקה יותר שלהם.

בעת הכנת המילון נתקלנו בכמה קשיים:

- (1) לא נמצא לנו מילון מקיף של מונחי שימור להיעזר בו, ולכן כל המונחים לוקטו וקובצו ממסמכי מדיניות ומרשימות חלקיות שפורסמו באינטרנט;
- (2) גם בשפות הלועזיות אין אחדות. בארצות דוברות אנגלית, למשל, מקובל המונח 'conservator' ואילו בשפות הרומנית והגרמנית מקובל להשתמש במונח 'restorer'. אפילו באנגלית, המונחים המשמשים לשימור משתנים לעתים ממקום למקום: באנגליה למשל נהוג להשתמש במונח 'heritage conservation' שעה שבארצות הברית מקובל המונח 'historic preservation';

¹ בשבעים השנים האחרונות נכתבו עשרות אמנות, שרובן פותחות בהצהרה על החשיבות שבשמירה על המורשת, בפירוט מרכיביה של המורשת ומשמעותם לחברה. האמנות מתוות דרכים לשימור המורשת באמצעים חוקיים, חברתיים ומוסדיים. הן מגדירות מסגרת אתית ומסבירות מה מקובל ומה אינו מקובל במקצוע, וכן מגדירות מושגים ליצירת שפה משותפת בין העוסקים בתחום. האמנות הן למעשה מדריך לפרקטיקה טובה של שימור.

האמנות נכתבו מטעם גופים בינלאומיים, כגון [אונסקו](#), [המועצה האירופאית](#) (Council of Europe), גופים לאומיים וגופים מקצועיים, כגון [איקומוס](#). הגופים הבינלאומיים עוסקים בהגדרה הרחבה של הערכים האוניברסאליים כפי שהם באים לידי ביטוי באמנת ונציה, [באמנה להגנה על מורשת תרבות ומורשת טבע של העולם](#) ובאמנת נארה. הגופים הלאומיים מאמצים לרוב את העקרונות הבינלאומיים ומתאימים אותם לאמנות מקומיות, למשל אמנת בורה האוסטרלית, אמנת איקומוס ניו זילנד, ואמנת אפלטון הקנדית. אמנות מסוג אחר עוסקות בנושאים ספציפיים של שימור, למשל אמנת פירנצה לשימור גנים ונופים היסטוריים, מסמך עקרונות לתיעוד מונומנטים, קבוצות מבנים ואתרים, אמנת וושינגטון לשימור ערים היסטוריות ועוד.

² ראו מסמך מדיניות רשות העתיקות לשימור המורשת הבנויה, 2003.

(3) אין עדיין טרמינולוגיה סטנדרטית בינלאומית. זו נמצאת בתהליך התגבשות, שעדיין רחוק מלהסתיים.³

כל אלה הפכו את מלאכת התרגום והכתיבה למשימה מורכבת ומאתגרת.

מילון מונחים הוא יותר מאשר רשימה 'טכנית' של מילים המגדירה מושגים לבעלי עניין בשימור. עצם בחירת המושגים והארגון שלהם מייצגים את תפישת השימור ואת שפת העבודה המעשית של העוסקים במקצוע בזמן נתון. עם השינוי בתפישת התרבות משתנה גם תפישת השימור ואיתה השפה השימורית. מושגים חדשים מחלחים לשפה ומושגים קיימים משנים את מובנם (לדוגמה, הרחבת המושג 'אותנטיות' באמנת נארה). מילון מונחים זה משקף את התפישות הרווחות היום ואינו מתיימר לעקוב אחר ההתפתחות המושגים לאורך זמן — נושא מרתק בפני עצמו.

לסיכום, מטרתו העיקרית של מילון המונחים היא לפתוח את התקשורת בין המשתתפים בשיח השימור בארץ ולשפרו. לצורך כך מבהיר המילון מושגים עבריים הקיימים בשימור, ומציע תרגום למושגים הקיימים בלועזית אך חסרים בעברית. המושגים מאורגנים בקבוצות על פי תחומי העיסוק בשימור, וכולל הגדרות בסיסיות הנוגעות למהות המורשת, מושגים באתיקה השימורית ודרכי הפעולה המקובלות היום בשימור.

העבודה בשלב זה תמה אך לא נשלמה, הן מבחינת בחירת המושגים הן בניסוח ההגדרות. גיבוש השפה המקצועית הוא תהליך דינמי ואנו מזמינים את הקוראים להעיר על מושגים קיימים ולהציע מושגים נוספים כדי שנוכל להעשיר את אוצר המילים לשימור המורשת הבנויה.

As Hebrew speakers we are often forced to articulate a wide range of conservation interventions with just two words: *'shimur'* (conservation) and *'shihzur'* (restoration); attempts at expressing other ideas are for the most part faltering and awkward. In a certain sense conservation in Israel is 'pioneering', as are the conservation terms in Hebrew. The existing lack of Hebrew conservation terms makes it difficult to communicate for all those who are engaged in the profession. For example, the term *'shihzur'* is used at the same time as a translation for both of the English terms 'restoration' and 'reconstruction', which are in fact two completely different levels of intervention. That is to say, not only are there words that are missing in Hebrew, but the routine terms also, among them *'shimur'*, *'shihzur'*, *'tahzukah'* (maintenance), and *'moreshet tarbut'* (cultural heritage) are insufficiently clear and are subject to a broad range of interpretation. Just as it is not possible to explain an archaeological site without agreed upon nomenclature that is used to describe the artifacts, the architectural remains or the archaeological periods, so too it is impossible to explain the physical problems at a site without agreeing for example on defined concepts for the kinds of deterioration. Similarly, the discussion about the values of the site and its treatment lacks purpose, and is almost impossible, if we do to use accepted basic concepts. Implementing a

³ במסגרת ארגון גג של ארגוני תקינה מתשע-עשרה מדינות באיחוד האירופי (CEN), קמה בשנת 2004 הוועדה הטכנית לשימור נכסי תרבות (CEN/TC346—Conservation of Cultural Property). פעילויותיה של הוועדה כוללות גם גיבוש טרמינולוגיה רלוונטית לנכסי תרבות, השימור שלהם ומרכיביהם לטובת יצירת טרמינולוגיה אירופית משותפת כחלק מסטנדרט אירופי לשימור. CEN/TC 346- Standards under Development.

<http://www.cen.eu/CENORM/Sectors/TechnicalCommitteesWorkshops/CENTechnicalCommittees/WP.asp?param=411453&title=CEN%2FTC+346>

work order will be a complicated task in the absence of the definition of an agreed upon hierarchy of the levels of intervention and conservation stages.

This glossary of terms was compiled in recognition of the lack of accepted Hebrew terms for describing the range of conservation activities and concepts, and in order to create an agreed upon language for the everyday work of those engaged in executing and supervising conservation work, in research and in the training of conservators.

The Hebrew glossary of terms is based on the interpretation in the international conservation charters of ICOMOS and UNESCO⁴, as well as on policy papers and guidelines of conservation groups from the United States, the European Union, England, Australia etc. At this point it should also be noted that because of language limitations the sources that are presented here are in English only. The glossary relies in part on terms that have already been translated and published on behalf of the Society for Preservation of Israel Heritage Sites (Schweid, Turner and Solar 1995), the Israel National Commission for UNESCO and the Israel Antiquities Authority⁵. The English definitions (often taken from several documents) are presented alongside the Hebrew terms in order to afford the reader a deeper understanding of them.

We encountered several difficulties when we were preparing the glossary:

(1) We were unable to find a comprehensive glossary of conservation terms to assist us and therefore all of the terms were gathered and collected from policy papers and from incomplete lists that were published on the internet.

(2) There is no uniformity in foreign languages either. For example, in the English speaking countries it is customary to say 'conservator' whereas the Romance languages and German use the term 'restorer'. Even in English the terms that are used for conservation frequently vary from place to place: in England, for example, they use the term 'heritage conservation' while in the United States the accepted term is 'historic preservation'.

⁴ In the past seventy years dozens of charters have been written, most of which open with a declaration about the importance of heritage conservation, specifically the heritage components and their meaning to society. The charters outline ways of preserving heritage by legal, social and institutional means. They define an ethical framework and explain what is acceptable in the profession and what is not, and also define concepts for creating a common language amongst those engaged in the field. The charters are, in fact, a guide for the proper practice of conservation.

The charters were written on behalf of international bodies, such as UNESCO and the Council of Europe, and national and professional bodies, such as ICOMOS. The international bodies deal with the broad definition of universal values as they are articulated in the Venice Charter, the Convention for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage and the Burra Charter. The national bodies for the most part adopt the international principles and adapt them to local charters, for example the Australian Burra Charter, the ICOMOS New Zealand charter and the Canadian Appleton charter. Charters of another kind deal with specific topics of conservation, for example, the Florence Charter for the preservation of historic gardens and landscapes, the Principles for Recording Monuments, Groups of Buildings and Sites, the Washington Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas, etc.

⁵ See the Israel Antiquities Authority: Policy Paper on the Conservation of Built Heritage, 2003.

(3) There is still no standard international terminology. It is currently being formulated and is still far from finished.⁶

All these factors have made the work of translating and writing a complicated and challenging task.

The glossary of terms is more than just a 'technical' list of words that defines concepts for those interested in conservation. The very choice of the ideas and their organization articulate the conservation concept and the language of the practical work of those who are involved in the profession at a given time. With the change in the concept of culture, the concept of conservation also changes, and with it the language of conservation. New ideas filter into the language and the meaning of existing ideas change (for example, broadening the concept of authenticity in the Nara Charter). This glossary of terms reflects the concepts that are accepted today and does not pretend to trace the development of these concepts over time, which is a fascinating subject in and of itself.

In conclusion, the primary purpose of this glossary of terms is to open up the communication amongst those participating in the conservation dialogue in the country and improve it. To this end the glossary clarifies the Hebrew concepts that exist in conservation, and offers a translation of concepts which exist in foreign languages but are missing in Hebrew. The concepts are organized in groups according to the fields of activity in conservation, and include basic definitions which touch on the essence of heritage, concepts in conservation ethics and operating methods that are accepted in conservation today.

The work has ended at this stage but it is not complete, both from the standpoint of the selection of the concepts and in the wording of the definitions. The crystallization of the professional language is a dynamic process and we invite readers to comment on existing ideas and suggest other ideas in order that we may enrich the vocabulary of the conservation of built heritage.

⁶ In 2004 the Technical Committee for the Conservation of Cultural Property (CEN/TC 346 – Conservation of Cultural Property) was established within the framework of an umbrella body of standardization organizations representing nineteen countries in the European Union (CEN). The activities of the committee also include formulating terminology relevant to cultural properties, their conservation, and their components for the benefit of creating a common European terminology as part of a European standard for conservation. CEN/TC 346 – Standards under Development: <http://www.cen.eu/CENORM/Sectors/TechnicalCommitteesWorkshops/CENTechnicalCommittees/WP.asp?param=411453&title=CEN%2FTC+346>

PRESERVATION/CONSERVATION

שימור

"כל התהליכים שתכליתם דאגה למקום כדי לשמר את משמעותו התרבותית" (אמנת בורה), וזאת באמצעות מכלול פעולות הנוגעות לטיפול בנכס בסביבתו ההיסטורית. מטרת השימור היא "להאריך את חיי המורשת התרבותית, ובמידת האפשר, להבהיר את המסרים התרבותיים, האומנותיים וההיסטוריים ללא אבדן של אותנטיות ומשמעות".⁷ תהליך השימור משלב פעילות תרבותית, אומנותית וטכנית, המתבססת על מחקר שיטתי מתחומי מדעי הרוח והמדעים המדויקים. השימור מטפל למעשה בהרס ובבלייה הנגרמים על ידי פגעי טבע או יד אדם. כמו כן השימור יכול למנוע תהליכים כגון אלה באמצעים מגוונים.

AIC: The profession devoted to the preservation of cultural property for the future. Conservation activities include examination, documentation, treatment, and preventive care, supported by research and education.

Burra Charter: Conservation means all the processes of looking after a place so as to retain its cultural significance.

Nara: All efforts designed to understand cultural heritage, know its history and meaning, ensure its material safeguard and, as required, its presentation, restoration and enhancement. (Cultural heritage is understood to include monuments, groups of buildings and sites of cultural value as defined in article one of the World Heritage Convention).

UKIC 1996, Code of Ethics and Rules of Practice: All actions aimed at the safeguarding of cultural property for the future, including interpretation.

BS 7913:1998: Action to secure the survival or preservation of buildings, cultural artifacts, natural sources, energy, or any other thing of acknowledged value for the future.

Feilden 1994: ...action taken to prevent decay...embraces all acts that prolong the life of our cultural and natural heritage.

ICOMOS New Zealand: Conservation means the processes of caring for a place so as to safeguard its cultural heritage value.

USA Secretary Of The Interior's Standards for Historic Preservation 1979: Conservation is defined as the act or process of applying measures to sustain the existing form, integrity, and material of a building or structure, and the existing form and vegetative cover of a site. It may include initial stabilization work, where necessary, as well as ongoing maintenance of the historic building materials.

National Park Service, U.S.: Architectural Conservation: the science of preserving a historic structure's materials by observing and analyzing their deterioration, determining causes of and solutions to problems, and directing remedial interventions.

⁷ על פי קווים מנחים לחינוך והכשרה בשימור מונומנטים, מכלולים ואתרים של איקומוס

MUSEUM OBJECT CONSERVATION

שימור חפצים

הפעילויות הנחוצות כדי להאריך את חיי החפץ המוזיאלי והמידע הקשור אליו. אלו כוללים שימור מונע, ייצוב ושחזור.

National Park Service, U.S.: measures taken to prolong the life of a museum object and its associated data. Museum object conservation encompasses the following activities:

Preventive Conservation: non-interventive action taken to prevent damage to and minimize deterioration of a museum object. Such actions include monitoring, recording, and controlling environmental agents; inspecting and recording the condition of objects; establishing an integrated pest management program; practicing proper handling, storage, exhibit, housekeeping, and packing and shipping techniques; and incorporating needed information and procedures about objects in emergency operation plans.

Stabilization: interventive treatment action taken to increase the stability or durability of an object when preventive conservation measures fail to decrease its rate of deterioration to an acceptable level or when it has deteriorated so far that its existence is jeopardized.

Restoration: interventive treatment action taken to bring an object as close as possible to its original or former appearance by removing accretions and later additions and/or by replacing missing elements.

CONSERVATION OF HISTORIC TOWNS

שימור ערים היסטוריות

הצעדים הנחוצים להגנה על הערים ולשיקומן, לצד פיתוחן והתאמתן לחיים המודרניים.

Washington Charter: The **conservation of historic towns** means "those steps necessary for their protection, restoration, as well as their development and harmonious adaptation to contemporary life".

CULTURAL HERITAGE

מורשת תרבותית

כל הסימנים, האומנותיים או הסמליים, שכל תרבות ירשה, המעשירים את הזהויות התרבותיות שלה. מורשת תרבותית מעניקה למקום את המאפיינים הייחודיים לו, מעין מאגר של הניסיון האנושי. שימור המורשת הוא לכן אבן פינה בכל מדיניות תרבותית.

Report of the UNESCO World Commission on Culture and Development "Our Creative Diversity" 1996: "The **cultural heritage** may be defined as the entire corpus of material signs—either artistic or symbolic - handed on by the past to each culture and, therefore, to the whole of mankind. As a constituent part of the affirmation and enrichment of cultural identities, as a legacy belonging to all humankind, the cultural heritage gives each particular place its recognizable features and is the storehouse of human experience. The preservation and presentation of the cultural heritage are therefore a corner-stone of any cultural policy".

AAT: Cultural Heritage—the belief systems, values, philosophical systems, knowledge, behaviors, customs, arts, history, experience, languages, social relationships, institutions, and material goods and creations belonging to a group of people and transmitted from one generation to another. The group of people or society may be bound together by race, age, ethnicity, language, national origin, religion, or other social categories or groupings.

Deschambault Declaration: Heritage is defined as "the combined creations and products of nature and man, in their entirety that make up the environment in which we live in space and time. Heritage is a reality, a possession of the community, and a rich inheritance that may be passed on, which invites our recognition and our participation."

The concept of heritage as defined above is intended to cover much more than buildings erected in a more or less distant past. Neither in the past nor in the future is heritage limited in time. We use the heritage of yesterday to build the heritage of tomorrow, for culture is by its very nature dynamic and is constantly being renewed and enriched.

HISTORIC SITES/CULTURAL PROPERTY/CULTURAL RESOURCE נכסי תרבות/אתרים היסטוריים

כל אותם האתרים שנוצרו במהלך הזמן בפעילות אנושית ויש להם ערך תרבותי, כלומר, משמעות אומנותית, היסטורית, מדעית, דתית או חברתית. מורשת זו כוללת שרידים ארכיאולוגיים, אתרים תת-ימיים, חורבות מבנים עם אדריכלות מסורתית, מכלולי מבנים, כפרים וערים עתיקות והיסטוריות, גנים, שרידי חקלאות עתיקה ונופי תרבות. מורשת התרבות הבנויה מתמקדת לרוב בשרידים אדריכליים גדולים או במכלולים נופיים, ונבדלת מהתרבות החומרית, במובנה הרחב, הכוללת גם ממצא קטן כגון כלים ופריטי אומנות.

אמנת אונסקו להגנה על מורשת תרבות ומורשת טבע של העולם (1972) מגדירה את האלמנטים הבאים "מורשת תרבות":

מונומנטים: עבודות ארכיטקטוניות; עבודות מונומנטליות של פיסול וציור, רכיבים או מבנים שלהם אופי ארכיאולוגי, כתובות, מגורי מערות וצירופים של מאפיינים שלהם איכות אוניברסלית מעולה מבחינה היסטורית, אומנותית או מדעית.

קבוצות מבנים: קבוצות של מבנים, יחידים או רצופים, אשר בזכות הארכיטקטורה, סגנונם האחד או מקומם בנוף, יש להם איכות אוניברסלית מעולה מבחינה היסטורית, אומנותית או מדעית.

אתרים: יצירת האדם או שילוב של יצירת האדם והטבע, ואתרים ארכיאולוגיים שלהם ערך אוניברסלי בולט מבחינה היסטורית, אסתטית, אתנולוגית או אתרופולוגית.

WHC: For the purpose of this Convention, the following shall be considered as "**Cultural Heritage**":

Monuments: architectural works, works of monumental sculpture and painting, elements or structures of an archaeological nature, inscriptions, cave dwellings and combinations of features, which are of outstanding universal value from the point of view of history, art or science;

Groups of Buildings: groups of separate or connected buildings which, because of their architecture, their homogeneity or their place in the landscape, are of outstanding universal value from the point of view of history, art or science;

Sites: works of man or the combined works of nature and man, and areas including archaeological sites which are of outstanding universal value from the historical, aesthetic, ethnological or anthropological point of view.

A/C: **Cultural Property:** Objects, collections, specimens, structures, or sites identified as having artistic, historic, scientific, religious, or social significance.

UKIC 1996, Code of Ethics and Rules of Practice: **Cultural Property**—Includes all types of works that are judged by society to be of cultural, aesthetic, artistic, historic or scientific value. Cultural property can be classified into two major categories:

- 1. The Movable Heritage:** works of art, artifacts, natural history specimens, books, manuscripts, moving image and sound, and other objects of natural, historical, scientific, archaeological or technological origin. It also refers collections, groups of objects, composite objects etc.; and
- 2. The Immovable Heritage:** monuments of nature, architecture, art or history and archaeological sites and structures of historical or artistic interest.

National Park Service, U.S.: **Cultural Resource:** an aspect of a cultural system that is valued by or significantly representative of a culture or that contains significant information about a culture. A cultural resource may be a tangible entity or a cultural practice. Tangible cultural resources are categorized as districts, sites, buildings, structures, and objects for the National Register of Historic Places and as archeological resources, cultural landscapes, structures, museum objects, and ethnographic resources for NPS management purposes.

Historic Site: the site of a significant event, prehistoric or historic occupation or activity, or structure or landscape whether extant or vanished, where the site itself possesses historical, cultural, or archeological value apart from the value of any existing structure or landscape; see cultural landscape.

Museum Object: a material thing possessing functional, aesthetic, cultural, symbolic, and/or scientific value, usually movable by nature or design. Museum objects include prehistoric and historic objects, artifacts, works of art, archival material, and natural history specimens that are part of a museum collection. Structural components may be designated museum objects when removed from their associated structures. (Large or immovable properties, such as monumental statuary, trains, nautical vessels, cairns, and rock paintings, are defined as structures or features of sites.)

MONUMENT	מונומנט
<p>אמנת ונציה (סעיף 1) קובעת כי 'מונומנט היסטורי' אינו רק היצירה האדריכלית האחת, אלא ההקשר העירוני או הכפרי שבו הוא נמצא, אשר יש בו עדות לתרבות מסוימת, להתפתחות משמעותית או לאירוע היסטורי. הגדרה זו כוללת עבודות אומנות חשובות, אך גם עבודות צנועות מן העבר שהפכו לבעלות ערך תרבותי ברבות הימים.</p>	
<p><i>Venice Charter:</i> The concept of a historic monument embraces not only the single architectural work but also the urban or rural setting in which is found the evidence of a particular civilization, a significant development or a historic event. This applies not only to great works of art but also to more modest works of the past which have acquired cultural significance with the passing of time.</p>	

HISTORIC BUILDINGS/ARCHITECTURAL HERITAGE	מורשת אדריכלית/מבנים היסטוריים
<p>המושג 'מורשת אדריכלית' נגזר מהמושג הרחב יותר 'מורשת תרבותית', והוא מתייחס בעיקר לעבודות אדריכליות. לפי "האמנה האירופית למורשת האדריכלית", המורשת האדריכלית האירופית אינה מורכבת רק מהמונומנטים החשובים ביותר, אלא כוללת מכלולי מבנים בערים ההיסטוריות</p>	

וכפרים בסביבתם הטבעית או בסביבה מעשה ידי אדם. לפי אמנה זו, קיימת היום הכרה בכך שמכלולי מבנים, גם אם אינם משמשים דוגמה לאיכות יוצאת דופן, יכולים ליצור אווירה המעניקה להם איכות של יצירת אומנות, הממזגת תקופות וסגנונות בצורה הרמונית. נוסף על כך, המורשת האדריכלית היא ביטוי להיסטוריה, ובאמצעותה אפשר להבין את הקשר בין החיים בעבר לחיים בהווה.

European Charter of the Architectural Heritage: "The European Architectural Heritage consists not only of our most important monuments: it also includes the groups of lesser buildings in our old towns and characteristic villages in their natural or manmade settings. ...Today it is recognized that entire groups of buildings, even if they do not include any example of outstanding merit, may have an atmosphere that gives them the quality of works of art, welding different periods and styles into a harmonious whole. Such groups should also be preserved. ...The architectural heritage is an expression of history and helps us to understand the relevance of the past to contemporary life."

AAT: Historic Buildings—Use for buildings that are significant in the history of architecture, that incorporate significant architectural features, or that played significant historic roles in local cultural or social development; may or may not be officially designated.

PLACE

מקום

"מקום משמעותו אתר, אזור, קרקע, נוף, מבנה או כל יצירה אחרת, קבוצת מבנים או יצירות אחרות, והוא עשוי לכלול מרכיבים, תכנים, חללים ונופים" (בורה).

Burra: Place means site, area, land, landscape, building or other work, group of buildings or other works, and may include components, contents, spaces and views (Article 1.1). The concept of place should be broadly interpreted. The elements described in Article 1.1 may include memorials, trees, gardens, parks, places of historical events, urban areas, towns, industrial places, archaeological sites and spiritual and religious places.

ICOMOS New Zealand: Place means any land, including land covered by water, and the airspace forming the spatial context to such land, including any landscape, traditional site or sacred place, and anything fixed to the land including any archaeological site, garden, building or structure, and any body of water, whether fresh or seawater, that forms part of the historical and cultural heritage of New Zealand.

VERNACULAR ARCHITECTURE

בנייה ורנקולרית

בנייה עממית, ללא אדריכלים, המשתמשת בחומרים מקומיים ובטכנולוגיות מסורתיות, כגון בקתות עץ או קש, בתים מאבן, מאדמה או מחומרים מקומיים אחרים. בכפר הערבי המסורתי, בערים העתיקות של עכו וירושלים יש מבנים טיפוסיים לבנייה מסוג זה. עיר ורנקולרית מתאפיינת בעיקר בכך שהיא התפתחה במשך מאות שנים בקצב איטי ובשינויים קטנים. צורת התפתחות זו יצרה חללים עירוניים מיוחדים שענו במדויק על צרכי האוכלוסייה.

CIAV: Vernacular Building is the traditional and natural way by which communities house themselves. It is a continuing process including necessary changes and continuous adaptation as a response to social and environmental constraints. Vernacular architecture is architecture of a locality or a region. Its structure' form and constructional materials are determent by the local climate' the geology' the geography' the economy and culture.

לפי סאוור (Sauer 1925)⁸, נוף תרבותי נוצר מנוף טבעי על ידי קבוצת אנשים שלה תרבות משותפת. התרבות היא הסוכן, הטבע הוא החומר. נוף תרבות הוא התוצאה.

ההנחיות התפעוליות ליישום אמנת מורשת עולמית (Fowler 2003) מגדירות כי נוף תרבות מתייחס למגוון תופעות של יחסי גומלין בין האדם לסביבתו הטבעית, ומייצג את היצירה המשולבת של האדם והטבע. נופי תרבות משקפים את התפתחותה של החברה וההתיישבות האנושית לאורך זמן, בהתחשב במגבלות הפיזיות ו/או הפוטנציאל של הסביבה הטבעית, ותחת השפעה רצופה של כוחות חברתיים, כלכליים ותרבותיים (חיצוניים ופנימיים). נופי תרבות משקפים לעתים קרובות טכניקות ספציפיות של שימושי קרקע, בהתחשב במאפיינים ובמגבלות של הסביבה הטבעית שבה נוצרו ובקשר הרוחני אל הטבע. לשיטתם נופי תרבות כוללים:

נוף מתוכנן: נוצר בכוונה תחילה על ידי אדם, כגון נופי גנים ופארקים.⁹

נוף ורנקולרי (אורגני): תוצאה של צורך כלכלי, ניהולי ו/או דתי ראשוני, בין אם הוא נוף משאר, כלומר נוף שתהליכי התפתחותו הסתיימו בנקודת זמן כלשהי בעבר, או נוף מתמשך, השומר על תפקיד חברתי פעיל בחברה העכשווית הקשורה עדיין לדרך חיים מסורתית.

נוף אסוציאטיבי (הקשרי): נוף שבו יש לתחומי הדת, האומנות והתרבות קשרים הדוקים עם מרכיבי הטבע ולא עם עדויות תרבות חומריות העשויות להיות בלתי משמעותיות או אפילו חסרות.

ברשות הגנים הלאומיים האמריקנית (Birnbaum 1994) מוגדר נוף תרבות כאזור גיאוגרפי הכולל משאבים תרבותיים וטבעיים, לרבות חיות בר או חיות מבויתות, הקשור לאירוע היסטורי, לפעילות או לאישיות, או המציג ערכים תרבותיים או אסתטיים אחרים. רשות הגנים האמריקנית מחלקת את נופי התרבות לארבעה סוגים:

נוף היסטורי מתוכנן: כגון פארקים, קמפוסים ואחוזות.

נוף היסטורי ורנקולרי: נוף שהתפתח תוך שימוש על ידי בני אדם שפעילויותיהם או נוכחותם עיצבו אותו. דרך הנוף משתקפים אפיונים פיזיים, ביולוגיים ותרבותיים של חיי היום-יום של היחיד, המשפחה או הקהילה, המאוגדים על ידי הלכי רוח משותפים, חברתיים או תרבותיים. תפקוד הוא משמעותי בנוף המקומי. הנוף יכול להכיל נכס אחד, למשל חווה, או לחלופין, קבוצת נכסים, כמו אזור של חוות היסטוריות לאורך עמק הנהר. דוגמות נוספות כוללות כפרים, מתחמי תעשייה ונופי חקלאות.

נוף אתנוגרפי: נוף שבו המשאבים הטבעיים והתרבותיים הם נוף-מורשת עבור אנשים שיש להם זיקה למקום, כגון יישובים עכשוויים, אתרים דתיים ותצורות גיאולוגיות משמעותיות.

אתרים היסטוריים: נופים שקיבלו משמעות הודות לקשר עם אירוע היסטורי, פעילות או אישיות, כגון שדות קרב ובתי נשיאים.

Sauer 1929: The **cultural Landscape** is fashioned out of the natural landscape by a culture group. Culture is the agent, the natural area is the medium, the cultural landscape is the result.

UNESCO WHC Operational Guidelines (Paragraph 36): **Cultural Landscapes** represent the "combined works of nature and of man" designated in Article 1 of the Convention. They are illustrative of the evolution of human society and settlement over time, under the influence of the physical constraints and/or opportunities presented by their natural environment and

⁸ ההגדרות המתורגמות לעברית מתבססות על הגדרותיהם של שטרן ורבינוביץ 2006.

⁹ ראו גם אמנת פירנצה לגנים היסטוריים, איקומוס. Historic Gardens (The Florence Charter—1982). http://www.international.icomos.org/charters/gardens_e.htm

of successive social, economic and cultural forces, both external and internal. They should be selected on the basis both of their outstanding universal value and of their representativity in terms of a clearly defined geo-cultural region and also for their capacity to illustrate the essential and distinct cultural elements of such regions. (Paragraph 37): The term "**Cultural Landscape**" embraces a diversity of manifestations of the interaction between humankind and its natural environment.

National Park Service, U.S.: A **Cultural Landscape** is defined as "a geographic area, including both cultural and natural resources and the wildlife or domestic animals therein, associated with a historic event, activity, or person or exhibiting other cultural or aesthetic values." There are four general types of cultural landscapes, not mutually exclusive: *historic sites, historic designated landscapes, historic vernacular landscapes, and ethnographic landscapes.*

CONSERVATION AREA/HERITAGE AREA/HISTORIC DISTRICT	אזור מורשת
---	------------

אזור היסטורי הכולל קבוצות של מבנים ושטחים פתוחים, לרבות אתרי יישוב ארכיאולוגיים, בסביבה עירונית או כפרית, שיש להם ערך היסטורי, ארכיאולוגי, אדריכלי, אסטתי או חברתי-תרבותי. אזורי-מורשת בולטים הם אתרים פרהיסטוריים, ערים ורבעים היסטוריים, כפרים ומכלולים של מונומנטים.

אזור-מורשת הוא הגדרה סטטוטורית המשמשת בארצות הברית, באנגליה ובקנדה להגנה על אזורים המשלבים מורשת בנויה ונופי תרבות. ההגדרה של רשות הגנים הלאומיים בארצות הברית כוללת מקומות שבהם הנוף משקף את ההיסטוריה והסיפורים של התושבים בעבר ובהווה. זהו מקום שבו הקרקע והסביבה המקומית עיצבו במשך הזמן את המסורות והערכים התרבותיים של האנשים, והשימוש בקרקע שימר את הנוף המשקף את אותה תרבות. באנגליה מתייחסת ההגדרה לאזורים מגוונים הכוללים מרכזי ערים היסטוריות, כפרים, פרברים ואחוזות, וכן עורקי תחבורה, כגון תעלות. אופיים המיוחד של אזורי-מורשת אלו נובע מכמה גורמים: קיומה של רשת דרכים היסטורית, חומרי בנייה טיפוסיים, מגוון שימושים של שטחים ציבוריים ופרטיים, כגון גנים, עצים או ריהוט רחוב. כל אלה תורמים לייחודו של האזור בנוף המקומי. מטרת אזורי-המורשת לספק הגנה סטטוטורית רחבה יותר לכל האלמנטים יחד.

UNESCO — Recommendation concerning the Role of Historic Areas: "**Historic and Architectural (Including Vernacular) Areas** shall be taken to mean any groups of buildings, structures and open spaces including archaeological and palaeontological sites, constituting human settlements in an urban or rural environment, the cohesion and value of which, from the archaeological, architectural, prehistoric, historic, aesthetic or socio-cultural point of view are recognized.

Among these "areas", which are very varied in nature, it is possible to distinguish the following in particular: prehistoric sites, historic towns, old urban quarters, villages and hamlets as well as homogeneous monumental groups, it being understood that the latter should as a rule be carefully preserved unchanged."

LeBlanc: **Heritage Area**—A synonym for a designated historic district or conservation area, which denotes a neighborhood unified by a similar use, architectural style and/or historical development.

National Park Service, U.S.: A National **Heritage Area** contains dynamic, evolving and multi-layered landscapes that reflect the histories and stories of residents both past and present. A national heritage area is a place in which the land and the local environment, over time,

have shaped traditions and cultural values in the people who live there, and where the residents' use of the land has, in turn, created and sustained a landscape that reflects their cultures.

Historic District: a geographically definable area, urban or rural, possessing a significant concentration, linkage, or continuity of sites, landscapes, structures, or objects, united by past events or aesthetically by plan or physical developments. A district may also be composed of individual elements separated geographically but linked by association or history. (See National Register Bulletin 15.)

English heritage: **Conservation Areas** vary greatly in their nature and character. They range from the centres of our historic towns and cities, through fishing and mining villages, 18th- and 19th-century suburbs, model housing estates, and country houses set in their historic parks, to historic transport links and their environs, such as stretches of canal.

The special character of these areas does not come from the quality of their buildings alone. The historic layout of roads, paths and boundaries; characteristic building and paving materials; a particular 'mix' of building uses; public and private spaces, such as gardens, parks and greens; and trees and street furniture, which contribute to particular views - all these and more make up the familiar local scene. Conservation areas give broader protection than listing individual buildings: all the features, listed or otherwise, within the area, are recognised as part of its character.

The first conservation areas were created in 1967, and there are now over 8000 conservation areas in England.

FABRIC/MATERIAL	חומר/מרקם
	'חומר' משמעותו כל החומר הפיזי שבמקום, כולל מתקנים, תכולה וחפצים. 'מרקם' כולל חללי פנים ושרידים מתחת לפני הקרקע, ובהם שרידים שנחפרו ונחשפו. חללי ה'מרקם' עשויים להיות מרכיבים עם חשיבות במשמעות של המקום.
<i>Burra Charter:</i> Fabric means all the physical material of the place including components, fixtures, contents, and objects. Fabric includes building interiors and sub-surface remains, as well as excavated material.	
<i>ICOMOS New Zealand:</i> Material means physical matter which is the product of human activity or has been modified by human activity.	
<i>National Park Service, U.S.:</i> Materials —the physical elements that were combined or deposited to form a property. Historic material or historic fabric is that from a historically significant period, as opposed to material used to maintain or restore a property following its historic period(s).	

HISTORIC TOWNS	ערים היסטוריות
	בהנחיות התפעוליות ליישום אמנת אונסקו להגנה על מורשת תרבות ומורשת טבע של העולם מבחינים בין ארבע קטגוריות לערים היסטוריות מיושבות:
1. ערים טיפוסיות לתקופה או לתרבות מסוימת, שהשתמרו כמעט במלואן וכמעט שלא הושפעו מהתפתחויות מאוחרות. הנכס המועמד לרישום הוא העיר על כל סביבותיה ולכן יש להגן גם על הסביבה;	

2. ערים שהתפתחו לפי מאפיינים מיוחדים והצליחו לשמר, לעתים בתוך סביבה טבעית יוצאת דופן, הסדרים מרחביים ומבנים האופייניים לשלבים השונים בהיסטוריה שלהן. כאן יש לחלק ההיסטורי המוגדר בבירור עדיפות על פני הסביבה העכשווית;
3. 'מרכזים היסטוריים' התופסים בדיוק את אותו השטח שתפסו הערים הקדומות ועתה הם מוקפים בערים מודרניות. כאן יש לקבוע את הגבולות המדויקים של הנכס בממדים ההיסטוריים הרחבים שלו, ולדאוג בצורה הולמת לסביבתו המידית;
4. מגזרים, אזורים או יחידות מבודדות, אשר אפילו במצב שבו שרדו מספקים עדות ברורה לאופייה של העיר ההיסטורית שנעלמה. במקרים כגון אלה האזורים והמבנים ששרדו חייבים לספק עדות מספקת לשלמות שהייתה.

UNESCO WHC Operational Guidelines (Paragraph 29) provide some definition of inhabited Historic Towns:

1. Towns which are typical of a specific period or culture, which have been almost wholly preserved and which have remained largely unaffected by subsequent developments. Here the property to be listed is the entire town together with its surroundings, which must also be protected;
2. Towns that have evolved along characteristic lines and have preserved, sometimes in the midst of exceptional natural surroundings, spatial arrangements and structures that are typical of the successive stages in their history. Here the clearly defined historic part takes precedence over the contemporary environment;
3. "Historic centers" that cover exactly the same area as ancient towns and are now enclosed within modern cities. Here it is necessary to determine the precise limits of the property in its widest historical dimensions and to make appropriate provision for its immediate surroundings;
4. Sectors, areas or isolated units which, even in the residual state in which they have survived, provide coherent evidence of the character of a historic town which has disappeared. In such cases surviving areas and buildings should bear sufficient testimony to the former whole.

ARCHAEOLOGICAL HERITAGE

מורשת ארכיאולוגית

המורשת הארכיאולוגית היא אותו חלק של המורשת החומרית אשר לגביה קיימות שיטות ארכיאולוגיות המספקות מידע ראשוני. היא כוללת את כל השרידים של הקיום האנושי ושל המקומות המתייחסים לכל התופעות של פעילות אנושית, כגון מבנים נטושים ושרידים מכל סוג (כולל אתרים תת-קרקעיים ותת-ימיים), עם כל החומר התרבותי הנייד שקשור בהם.

בארץ מוגן חלק ניכר מהמורשת הארכיאולוגית על ידי חוק העתיקות 1978. על פי חוק זה "עתיקה" היא:

1. נכס, בין תלוש ובין מחובר, שנעשה בידי אדם לפני שנת 1700 לספירה הכללית, לרבות דבר שהוסף לו לאחר מכן והוא חלק בלתי נפרד ממנו;
2. נכס, כאמור בפסקה (1), שנעשה בידי אדם החל בשנת 1700 לספירה הכללית, והוא בעל ערך היסטורי והשר הכריז שהוא עתיקה;
3. שרידים זואולוגיים ובוטניים מלפני שנת 1300 לספירה הכללית.

Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage—ICOMOS, 1990 (Article1): The "Archaeological Heritage" is that part of the material heritage in respect of which archaeological methods provide primary information. It comprises all vestiges of human existence and consists of places relating to all manifestations of human activity,

abandoned structures, and remains of all kinds (including subterranean and underwater sites), together with all the portable cultural material associated with them.

WORLD HERITAGE SITES

אתרי מורשת עולם

אתרים מוכרזים על ידי אונסקו כדוגמאות יוצאות דופן לערכים תרבותיים או לתופעות טבע.

AAT: World Heritage Sites—sites designated by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, or UNESCO, as exceptional examples of cultural values or natural phenomena.

SETTING

סביבה

האזור סביב למקום, ולעתים גם זוויות מבט מהאתר ואליו.

Burra Charter: Setting means the area around a place, which may include the visual catchments.

LeBlanc: Setting—the physical environment of a historic property.

National Park Service, U.S.: Setting: the physical environment of a historic property; the character of the place in which the property played its historical role.

BUFFER ZONE

אזור חיץ

'אזור חיץ' הוא השטח הסובב את הנכס, אשר עליו יוטלו מגבלות שימוש כדי להעניק לו שכבת הגנה נוספת.

UNESCO WHC Operational Guidelines: "An area surrounding the property, which has restrictions placed on its use to give an added layer of protection."

CULTURAL SIGNIFICANCE

משמעות תרבותית

לפי אמנת בורה, ה'משמעות התרבותית' היא ערך אסתטי, היסטורי, מדעי, חברתי או רוחני של דורות העבר, לדור בהווה ולדורות בעתיד. משמעות תרבותית מגולמת במקום עצמו, במבנה שלו, בסביבה, בשימוש, בהקשרים, במשמעויות, בעדויות, ובקשר שלו למקומות ולחפצים. ייתכן שמקום מסוים יגלם בתוכו מגוון של ערכים עבור פרטים או קבוצות שונות.

משמעות המורשת התרבותית וחשיבותה נובעות מערכו התרבותי של אתר לרבות הערכים האסתטיים, ההיסטוריים, החברתיים והמדעיים. הערך האסתטי מתבטא באיכויות החווייתיות והחושיים של האתר ונמדד בקריטריונים של צורה, צבע וטקסטורה, דוגמת יצירת אומנות או אדריכלות. הערך ההיסטורי מכיל את ההיסטוריה של ההיבטים האסתטיים, החברתיים והמדעיים ומגלם את הפוטנציאל החינוכי של האתר. הקריטריונים לאמוד את הערך ההיסטורי נמדדים במידת ההשפעה של האתר על סביבתו כתוצאה מדמות היסטורית, אירוע או פעילות אחרת הקשורים בו. זו עולה ככל שרבות העדויות באתר (*in situ*) הקשורות לדמות, לאירוע או לפעילות כלשהי. הערך החברתי נוגע ליכולתו של האתר לגבש זהות קבוצתית וקשרים חברתיים אחרים הנבנים דרך הקשר אליו, דוגמת אתרים בעלי ערך לאומי. הערך המדעי מתבסס על האתר כמקור מידע למחקר, דוגמת האתרים הארכיאולוגיים.

Burra Charter: Cultural Significance means aesthetic, historic, scientific, social or spiritual value for past, present or future generations. Cultural significance is embodied in the *place* itself, its *fabric, setting, use, associations, meanings, records, related places and related objects*. Places may have a range of values for different individuals or groups.

ICOMOS New Zealand: **Cultural Heritage Value** means possessing historical, archaeological, architectural, technological, aesthetic, scientific, spiritual, social, traditional or other special cultural significance, associated with human activity

National Park Service, U.S.: **Historical Significance**: the meaning or value ascribed to a structure, landscape, object, or site based on the National Register criteria for evaluation. It normally stems from a combination of association and integrity.

Canadian Register of Historic Places 2002: **Character-Defining Element**—the materials, forms, location, spatial configurations, uses and cultural associations or meanings that contribute to the heritage value of a historic place, and which must be retained in order to preserve its heritage value

VALUES

ערכים

המשאב התרבותי של נכסי המורשת, והבסיס להבנת משמעותם על כל מורכבויותיהם והצדקת שימורם. הערכים הם אמצעי סינון לבחירת המורשת שאותה נשמר לדורות הבאים.

אמנת איקומוס ניוזילנד מגדירה ערכים באופן הבא: "ערכי מורשת תרבות פירושם שהנכס הוא בעל משמעויות היסטוריות, ארכיאולוגיות, ארכיטקטוניות, טכנולוגיות, אסתטיות, מדעיות, רוחניות, חברתיות, מסורתיות, או משמעויות מיוחדות אחרות המתקשרות עם פעילות אנושית". בהגדרה זו אפשר לראות שהערכים מסווגים לקטגוריות. תיאורטיקנים ומשמרים, ובהם ריגל (Riegl 1982) בראשית המאה הכ' וחברי איקומוס אוסטרליה בסוף שנות ה-70 של אותה מאה, עסקו בנושא והציעו שיטות לזיהוי הערכים ולסיווגם.¹⁰

ערכים לפי ריגל

במאמרו משנת 1903 מבחין ריגל בין ערכי הנצחה או זיכרון (commemorative), הכוללים את הערך ההיסטורי וערך הגיל, לבין ערכים עכשוויים (contemporary), הכוללים את הערך האומנותי והשימושי. ערכי הנצחה קיימים במונומנטים שנוצרו במכוון לצורך הנצחה לדורות הבאים, כגון אנדרטות ושערי ניצחון, וכן במונומנטים שנבנו למטרות אחרות אך ברבות השנים קיבלו ערך לשימור לדורות הבאים.

ערך היסטורי מושתת על בסיס מדעי אובייקטיבי. המונומנט הוא מקור מידע לחינוך היסטורי או ידע מחקרי. המונומנט מגלם בתוכו התפתחות היסטורית ייחודית בזמן ובמקום, וכל שלב בה נשען על קודמו ולא יכול היה להבשיל באותו אופן ללא השלבים הקודמים.

ערך הגיל (Age Value) דומה לערך ההיסטורי בחשיפת מהלך הזמן, אולם בשונה ממנו, ערך הגיל מדגיש את ההשפעה הרגשית המתעוררת באמצעות החוויה החושית הסובייקטיבית של המקום. ערך הגיל מתחבר לעתיקות של המקום, לפטינה, לבליייה ולמעגל החיים והמוות שביסוד האנושי.

ערך אומנותי כולל את ההתנסות האסתטית של יצירת האומנות בשלמותה לפי אותן אמות מידה שעל פיהן שופטים יצירות של אומנות עכשווית. ערך אומנותי יחסי מאפשר להעריך את היצירות של הדורות הקודמים בהקשרן התרבותי-ההיסטורי בשונה מהערכה של האומנות העכשווית.

ערך שימושי מתייחס לאפשרויות השימוש באתר, למשל כמבנה פונקציונלי בעל חללים.

¹⁰ מפאת קוצר המקום הבאנו רק דוגמות אחדות, אך אפשר להזכיר גם את הסקירה של פילדן וויקילטו (Fielden and Jokilehto 1993). להרחבה נוספת בנושא ערכים בשימור ראו (Avrami and Mason 2000).

ערכים לפי אמנת בורה

כשפורסמה האמנה בשנת 1979 היא הייתה מהמובילות בהדגשת הערכים — המשמעות התרבותית והצהרת המשמעות — כבסיס לכל פעילויות השימור. להלן מובא ציטוט מתוך הנחיות לאמנת בורה: "באמנת בורה, משמעות וחשיבות תרבותית פירושה ערך אסתטי, היסטורי, מדעי או חברתי לדורות העבר, ההווה או העתיד". 'משמעות וחשיבות תרבותית' היא מושג שעוזר לאמוד את ערכם של מקומות. מקומות עם חשיבות ומשמעות הם המקומות השופכים אור על העבר, מעשירים את ההווה והיו בעלי ערך לדורות הבאים.

אף כי ישנן מילות תואר רבות להגדרת החשיבות והמשמעות התרבותית, המושגים 'אסתטי', 'היסטורי', 'מדעי' ו'חברתי', מכילים את הערכים האחרים. יש לציין שהם אינם מבטלים זה את זה; לדוגמה, לסגנון ארכיטקטוני יש היבטים היסטוריים ואסתטיים כאחד.

ערך אסתטי כולל היבטים של תפיסה חושית שאפשר ורצוי לקבוע בעבורם קריטריונים. קריטריונים אלה עשויים לכלול שיקולים של צורה, גודל, צבע, מרקם וחומרים; ריחות וצלילים הקשורים במקום ובשימושו.

ערך היסטורי כולל את ההיסטוריה של האסתטיקה, המדע והחברה, ולפיכך במידה רבה הוא קיים בבסיס כל המונחים האחרים. למקום יכול להיות ערך היסטורי משום שהשפיע על דמות היסטורית, אירוע, שלב או פעילות — או שהושפע מהם. ייתכן שיש לו גם ערך היסטורי כאתר שקרה בו אירוע משמעותי וחשוב. משמעותו וחשיבותו של מקום מסוים רבה יותר אם עדיין קיימות עדויות לקשר או לאירוע, או אם האתר נותר בשלמותו, מאשר אם השתנה או שכבר לא נותרו בו עדויות. ואולם, אירועים או קשרים מסוימים עשויים להיות משמעותיים וחשובים כל כך שמשמעות וחשיבות המקום נשמרת בלי קשר לאופן שבו טופל.

ערך מדעי או מחקרי של מקום יהיה תלוי במשמעותם של הנתונים הרלוונטיים ובחשיבות, וכן בנדירותם, באיכותם או ברמת הייצוגיות שלהם, וכן במידה שבה המקום עשוי לתרום מידע מהותי נוסף.

ערך חברתי כולל איכויות שבזכותן היה המקום למוקד רוחני, פוליטי, לאומי או תרבותי עבור קבוצת רוב או קבוצת מיעוט.

החלוקה לקטגוריות של ערך אסתטי, היסטורי, מדעי וחברתי היא אחת הגישות להבנת מושג המשמעות והחשיבות התרבותית. עם זאת, ייתכן שיגובשו קטגוריות מדויקות יותר ככל שהבנת מקום מסוים הולכת ומעמיקה.

LeBlanc: Values—the positive characteristics attributed to heritage places and objects by legislation, governing authorities, and/or other stakeholders. These characteristics are what make a site significant, and they are often the reason why society and authorities are interested in a specific cultural site or object. In general, groups within society expect benefits from the value they attribute to the resource.

DETERIORATION/DECAY

בלייה

שינוי או שחיקה של החומר; ירידה בעמידות; עלייה בפריכות נקבוביות; ואובדן חומר מקורי. הגורמים לבלייה יכולים להיות מכניים, כגון שחיקה מרוח, רסס מים, מעשה ידי אדם, גורמים אקלימיים (כגון קרינה, שינויי טמפרטורה ולחות, כפור ורטיבות), או גורמים ביולוגיים, כגון בעלי חיים, צמחייה ומיקרואורגניזמים.

AAT: **Deterioration**—broadly, the action or process of growing worse or becoming impaired in quality, state, or condition.

Library of Australia: Deterioration—damage caused to an item by physical, chemical or biological means.

Iscarsah: **Decay**—change and worsening of the materials characteristics produced by chemical or biological actions. Chemical deterioration related to the breakdown of the materials of which a structural system is composed. Loss of quality, wasting away, decayed tissue.

DAMAGE/DESTRUCTION**הרס**

אובדן כושר הנשיאה או התמוטטות, המתבטאים בסדקים, מעיכה, התפוררות, הינתקות אלמנטים, עיוותים ונטייה מהמישור. הרס יכול להיגרם בשל תכנון ולאובדן ביצוע לקויים, הרס מכון בידי אדם, שינויים מבניים לא מתאימים או פגעי טבע, כגון רעידות אדמה, גלישות אדמה, שטפונות ושרפות.

AAT: **Destruction**—process of ruining the structure, organic existence, or condition of a material or immaterial object.

Iscarsah: **Damage**—change and worsening of the structural behavior produced by mechanical actions or/and by the reduction of the strength. Reduction of the mechanical bearing capacity related to the breakdown of a structural system.

1. Principal Concepts

1. תפישות עקרוניות

עם התגבשות דיסציפלינת השימור כתחום ידע הכולל מחקר אקדמי ופרקטי, נעשו ניסיונות להתוות עקרונות אוניברסליים שינחו את ההתערבות בנכסי מורשת תרבותית. המשותף לניסיונות אלו הוא הדגש על החשיבות האסתטית, ההיסטורית, השלמות (integrity) החומרית של הנכס ועל אחריותו המוסרית של המשמר.

מקורה של הגישה המודרנית לשימור, בהכרה שמורשת תרבותית היא משאב פיזי בעל ערך, שאינו ניתנת להחלפה או להעתקה. המושג 'מורשת' מקפל בתוכו ערכים וזכויות — 'ירושה' שקיבלנו — ומחויבות להורישה לדורות הבאים. מכאן נובעת האחריות המוסרית לטיפול במורשת. התפיסות של הערכים והעקרונות מוצאות את ביטויין באמנות השימור הבין-לאומיות, כגון אמנת ונציה, אמנת בורה ואמנת נארה, והן מפורטות בכתבי תיאורטיקנים של השימור, ובהם רסקין (John Ruskin), ויולה לה-דוק (Eugene-Emmanuel Viollet-le-Duc), מוריס (William Morris), ריגל (Alois Riegl), ברנדי (Cesare Brandi), פיליפוט (Paul Philippot) ומורה (Paolo Mora). עקרונות אלה מתווים את המסגרת לקבלת החלטות על אופן ההתערבות באתר. הם משתנים עם התפתחותן של תפיסות תרבותיות, סביבתיות ושימוריות ובהתאם להקשר הייחודי של הערכים של כל אתר ואתר. העקרונות נועדו להנחות את ביצוע הפעולות באופן שיבטיח את המשך קיומם של ערכי המורשת, שלשמם מתבצע השימור.

הכרת תיאוריות השימור - הערכים והעקרונות - חיונית כדי לקשור את ההחלטות הטכניות למסגרת רחבה ולהבטיח התחשבות במכלול שיקולים חברתיים שהם מעבר לשיפוט האישי של כל אדם. פילוסופיית השימור מבהירה את תפקיד השימור בתרבות והאחריות האתית של המשמר בעבודתו. תפקידו של המשמר בהקשר זה, לחשוף את ערכי האתר ולהעבירם לציבור בהווה ולדורות הבאים. תיעוד הערכים והצגתם בהצגות משמעות, בחירת אופני טיפול על בסיס המשמעויות של האתר ומצבו הפיזי, ותיעוד מסודר של ההתערבות השימורית, מאפשרים ביקורת ציבורית ודיון מקצועי פתוח ובונה.

With the discipline of conservation taking shape as a field of knowledge that includes academic and practical research, attempts have been made to outline universal principles that will guide the intervention in cultural heritage assets. What all of these attempts have in common is the emphasis that is placed on the aesthetic, historic and material importance (integrity) of the asset and on the moral responsibility of the conservator.

The origin of the approach of modern conservation lies in the recognition that cultural heritage is a valuable physical resource that cannot be replaced or copied. The idea of 'heritage' enfolds within it values and rights – an 'inheritance' that we received – and obligations to bequeath it to future generations. From this stems the moral responsibility to take care of the heritage. The concepts of the values and the principles are articulated in the international conservation charters, such as the Venice Charter, Burra Charter and Nara Charter, and they are defined in the writings of conservation theoreticians such as John Ruskin, Eugene-Emmanuel Viollet-le-Duc, William Morris, Alois Riegl, Cesare Brandi, Paul Philippot and Paolo Mora. These principles outline the framework for making decisions regarding the manner of intervention at a site. They change with the development of cultural, environmental and conservation concepts and in accordance with the unique context of the values of each and every site. The principles were meant to guide the

implementation of measures in such a way as to ensure the continued existence of the heritage values, for whose sake the conservation is being done.

Knowing conservation theory – the values and the principles – is essential in order to tie the technical decisions to a broad framework and ensure taking into account all of the social considerations that are beyond the personal judgment of each individual. The philosophy of conservation makes clear the role of conservation in culture and the ethical responsibility of the conservator in his work. The role of the conservator in this context is to expose the values of the site and convey them to the public in the present and for future generations. A documentation of the values and their presentation by a declaration of significance, a selection of treatment methods based on the significance of the site and its physical condition, and proper documentation of the conservation intervention, help bring about public criticism and an open and constructive professional discussion.

CONSERVATION PRINCIPLES

עקרונות השימור

שעה שהערכים עוסקים בשאלה "למה לשמר?", עקרונות השימור מנחים את ה"איך לשמר?", דהיינו, את דרכי הפעולה לשמירה על ערכי המורשת. ארבעה עקרונות מרכזיים בשימור עומדים בבסיס האמנות העכשוויות:

1. כל התערבות תיעשה במינימום הדרוש בלבד לקיום האתר בהווה ובעתיד.
2. איבוד חומר מקורי יהיה מינימלי בלבד.
3. על כל התערבות להיות הפיכה ככל האפשר.
4. עבודות חדשות יהיו מובחנות מהמקור.

מושגים נוספים בשיח על עקרונות שימור הם האותנטיות, גיוון תרבותי (cultural diversity), זהות תרבותית, כיבוד התרומה של כל תקופה ותקופה למקום, קשר בלתי ניתן להפרדה של האתר מסביבתו, ותפיסות אקולוגיות המצדדות בגישה הוליסטית וחסכונית של משאבים וקיימות.

האתיקה השימורית מחייבת כי החלטה על דרכי הטיפול תכבד את העקרונות, אולם העקרונות אינם מוחלטים ואוניברסליים והם מאפשרים טווח רחב של חלופות לטיפול (חלקן אף סותרות זו את זו). בחירת העקרונות המתאימים ואופן הטיפול נעשים בהקשר של הערכים המשמעותיים לשימור באתר.

Whereas values deal with the question of "why conserve?", conservation principles are the guidelines for "how to conserve?", in other words, the methods employed to conserve heritage values. Four main conservation principles constitute the basis of the current charters:

1. All intervention will be the minimum that is required to sustain the site in the present and future.
2. There will only be a minimal loss of existing fabric.
3. All intervention must afford maximum retreatability.
4. New work will be distinguishable from the original.

Other concepts in the discourse on conservation principles are authenticity, cultural diversity, cultural identity, respecting the contributions of each and every period for the place, the inseparable connection between the site and its surroundings, and ecological concepts that support a holistic and economic approach to resources and sustainability.

Conservation ethics require that a decision about a method of treatment will respect the principles; however, the principles are not absolute and universal and they allow a broad range of options for treatment (some of which are even contradictory). The selection of suitable principles and the manner of treatment is done within the context of the significant values that are to be preserved at the site.

AUTHENTICITY

אותנטיות

אמיתות, נכונות הנובעת מהמקור. אותנטיות מתייחסת לדרגת האמינות והאמיתות של מקורות המידע שעליהם מבוססים ערכי המורשת. היבטים של מקורות אלה עשויים לכלול צורה ועיצוב, חומרים ותכנים, שימושים ותפקודים, מסורות וטכניקות, מיקום וסביבה, רוח ורגשות, ועוד גורמים פנימיים וחיצוניים.¹¹ חשיבותו של מושג האותנטיות בתפיסה שמבחינה רגשית, אינטלקטואלית ואסתטית, ערכו של האתר לחברה עולה לאין שיעור כאשר הוא משקף מסרים רגשיים, אינטלקטואלים וחושיים אותנטיים. מסרים אלה, גם אם חלו בהם שינויים במהלך הזמן, משמעותיים הרבה יותר מאשר אילו 'יוצרו' באופן מלאכותי. משמעות תרבותית היא אם כן משאב מתכלה שאינו מתחדש (Bell 1997).

Nara: "Depending on the nature of the cultural heritage, its cultural context, and its evolution through time, **Authenticity** judgments may be linked to the worth of a great variety of sources of information. Aspects of the sources may include form and design, materials and substance, use and function, traditions and techniques, location and setting, and spirit and feeling, and other internal and external factors. The use of these sources permits elaboration of the specific artistic, historic, social, and scientific dimensions of the cultural heritage being examined."

LeBlanc: **Authenticity**—the quality of being genuine or original, being actually what is claimed rather than imitative.

INTEGRITY

יושרה/שלמות

למונח integrity שני פירושים: הראשון מתייחס ליושרה במובן האתי של הצמדות לקוד אתי מקצועי; ואילו הפרוש השני מתייחס לשלמות הפיזית של הנכס ולאופן שבו שמר על מאפייניו האותנטיים.

National Park Service, U.S.: **Integrity**: the authenticity of a property's historic identity, evidenced by the survival of physical characteristics that existed during its historic or prehistoric period; the extent to which a property retains its historic appearance.

LeBlanc: **Integrity**—in the case of structures, the authenticity of physical characteristics from which the structure obtains its significance.

PATINA

פטינה

שינוי טבעי, בלתי נמנע, בפני השטח של החומר, שמקורו בתגובה כימית של חומרים שאינם קשורים לתופעות של בלייה, למשל המראה הכהה של רהיטים עתיקים, שהינו למעשה שינוי בצבע המקורי של החומר כתוצאה משימוש. לפטינה הכימית יש לעיתים תכונות מגינות (כגון פטינה של ברונזה),

¹¹למידע נוסף ראו: http://www.icomos.org/docs/san_antonio.html The Declaration of San Antonio 1996. (accessed November 24, 2008).

יש לה ערך אסתטי והיסטורי המעיד על האותנטיות וה'עתיקות' של הנכס. הפטינה היא חלק משלמות המשאב ופגיעה בה תתאפשר רק במקרים נדירים לשם שמירה על הממצא.

AAT: An aged appearance caused by environmental factors, acquired naturally or artificially induced; used especially with regard to a surface layer on metal caused by oxidation or corrosion.

Normal: **Patina**—alterations which is strictly limited to natural modifications of the surface of the material, which are not related to deterioration phenomena, and which are perceptible as a change in the original color of the material. In the case in which the alteration was induced artificially, the term to be used is **Artificial Patina**.

2. Criteria for Choosing Intervention

2. קריטריונים לבחירת ההתערבות

RESPECT FOR THE EXISTING FABRIC

כיבוד החומר

החומר המקורי הוא התייעוד והעדויות הטובים ביותר של המורשת הבנויה וערכיה. לפי עיקרון זה, רק איבוד מינימלי של חומר יהיה מקובל במסגרת השימור של האתר. על עיקרון זה מושתתים עקרונות השימור הנוגעים להעדפה של בדיקות לא חודרניות, התערבות מינימלית, הפיכות, שימור *in situ*, ואבחנה בין ישן לחדש.

Burra: Cultural significance is embodied in the place itself, its fabric, setting, use, associations, meanings, records, related places and related objects.

...Conservation is based on a Respect for the Existing Fabric, use, associations and meanings. It requires a cautious approach of changing as much as necessary but as little as possible.

MINIMAL LOSS OF FABRIC

אבדן מינימלי של חומר

פעולות השימור תעשנה תוך כיבוד החומר ובפגיעה מזערית בו.

ICOMOS New Zealand: ...show the greatest respect for, and involve the least possible **Loss of Material** of cultural heritage value;

MINIMAL INTERVENTION

התערבות מינימלית

כל התערבות תיעשה במינימום הנדרש לקיומו של האתר כדי להבטיח שימוש הולם בו, תוך שימור החומרים המקוריים והארכת חייהם, במטרה להגן על האלמנטים המבניים ולא רק על צורתו החיצונית של המבנה. יש לשקם את ההבנה (הקריאות) המבנית והאסתטית של הנכס, תוך שמירה על הבחנה בין החומר המקורי להתערבות המודרנית.

ICOMOS New Zealand: Involve the least degree of intervention consistent with long-term care and the principles of this charter;

Cassar 2002: **Minimum Intervention** aims to preserve as much original material as possible, doing no more than is strictly necessary to guarantee the proper use, conservation and prolongation of the 'life' of the original fabric. Its aim is to protect the original elements, not just appearance, by applying a proportionate response to any intervention.

REVERSIBILITY

הפיכות

המידה שבה אפשר להחזיר מצב לקדמותו ללא פגיעה נוספת בנכס שטופל. טיפול הפיך מאפשר לבטל את הטיפול בשינוי מינימלי ביחס למצב שהיה לפני ההתערבות. טיפול בבטון למשל, שהיה מקובל בעבר בפסיפסים, אינו מקובל היום מפני שאינו הפיך, ובטווח הארוך התפוררות הבטון אף גורמת להרס מוחלט של הפסיפס. בהקשר זה חשוב להזכיר את השימור המונע, המתמקד בהתאמת תנאי הסביבה של הנכס ללא התערבות ישירה בחומר עצמו, ולכן מאפשר הפיכות. הפיכות היא עיקרון חשוב המאפשר מרחב לפעולות בעתיד ותיקון בעיות שלא נצפו. עם זאת, הפיכות מלאה אינה ניתנת להשגה ויש לאזנה עם מטרות אחרות של השימור.

Library of Australia: Reversibility—the ability to undo a process or treatment with no or minimal change to the object. Reversibility is an important goal of conservation treatments, but it must be balanced against other treatment goals or options. Full and total reversibility is an ideal that is impossible to achieve.

AAT Reversibility—the capability of being changed back to a previous status or condition; the quality of being not irrevocably permanent.

ODLIS: Reversibility—the degree to which a procedure can be **UNDONE** without adversely affecting the condition of the item. As a general rule, reversibility is preferred because future research or legal developments may require that an item be restored to its original condition. However, since complete reversibility may be difficult if not impossible to achieve, it must be balanced against other priorities.

Cassar 2002: Reversibility originated in the field of paintings conservation, where it is still a major criterion in the selection of appropriate treatment. In building conservation reversibility is harder to achieve, and in the conservation of archaeological sites, reversibility is harder still to gauge. Reversibility has more recently been replaced by principles of compatibility and **Retreatability**: a more sustainable conservation strategy that at the same time stresses the importance of maintenance regimes.

COMPATIBILITY

התאמה/תאימות

הדאגה לכך שלחומרי הטיפול לא יהיו תוצאות שליליות על החומר המקורי. עיקרון ההתאמה בא להשלים את עיקרון ההפיכות, אשר אינו ניתן ליישום במלואו, ועיקרו התערבות המאפשרת טיפול חוזר. עיקרון זה קשור לתפיסה ששימור הוא תהליך הנמשך לאורך זמן ודורש תחזוקה שוטפת.

Cassar 2002: Compatibility requires that treatment materials do not have negative consequences.

RETREATABILITY

התערבות המאפשרת טיפול חוזר

הדאגה לכך שהטיפול לא ימנע או יכשיל טיפולים נוספים בעתיד. עקרונות אלו מתחשבים בכך שבעתיד ייתכנו טיפולים משופרים, וכן שהתחזוקה והטיפול הנוכחי אינם האחרונים.

Cassar 2002: Retreatability requires that the present conservation treatment will not preclude or impede future treatments. These principles are more sustainable because they are more realistic and enable future treatments to take advantage of progress in scientific knowledge. Maintenance is implied: in other words it is acknowledged that the next treatment is not likely to be the last.

PODMANICZKY 1998: "Retreatability." This is a useful double entendre that implies both some degree of reversibility and unhindered future treatment when and if it becomes necessary.

IN-SITU CONSERVATION

שימור באתרו

שימור באתרו מתייחס לרוב לטיפול בשרידים ארכיאולוגיים בסביבתם המקורית, זאת כדי לשמר את הערכים של הנכס ואת האותנטיות שלו תוך שמירה על מרב ההקשרים וההיבטים הנובעים ממנו. הוצאתם של פריטים מהאתר, כגון פסיפסים או פריטי אבן, או העתקתו של אתר למקום אחר, ייעשו רק כמוצא אחרון במקרים מיוחדים שבהם אין כל אפשרות אחרת לשימורם.

AAT: In Situ—use to describe the location of something in its customary or unaltered place or position

Burra Charter: Location—the physical location of a place is part of its cultural significance. A building, work or other component of a place should remain in its historical location. Relocation is generally unacceptable unless this is the sole practical means of ensuring its survival.

LEGIBILITY

אבחנה בין חדש לישן

היכולת להבחין בין המקור לבין התוספת החדשה במהלך פעולות השימור, כדי שלא לעוות את העדות האומנותית וההיסטורית.

Venice Charter: Replacements of missing parts must integrate harmoniously with the whole, but at the same time must be **distinguishable** from the original so that restoration does not falsify the artistic or historic evidence.

Burra Charter: New work should be readily **identifiable** as such.

SUSTAINABILITY/SUSTAINABLE DEVELOPMENT

פיתוח בר קיימא/קיימות

פיתוח בר קיימא עונה על צרכי הדור הזה מבלי לפגוע בצרכי הדורות הבאים כיוון שהוא משמר את המשאבים שעליהם הוא נשען. פיתוח בר קיימא מתבסס על עיקרון של חיסכון מרבי בצריכת משאבים בשימת דגש על משאבים מתכלים וצמצום במקור של מפגעים.

שמירה על עיקרון פיתוח בר קיימא בניהול האתר יאזן למשל בין שיקולי פיתוח לשיקולי שימור. יש לבחון בזהירות את ההשלכות של פיתוחו של אתר למבקרים על מצב העתיקות לאורך זמן. חשיפתו של אתר מאפשרת מחד גיסא לממש את הפוטנציאל הכלכלי והחינוכי הטמון בו, אולם מאידך גיסא עלולה אותה חשיפה להעלות את רמת הסיכון הפיזי לעתיקות. כמו כן, כאשר יש הכנסות מהביקורים באתר צריך לדאוג לכך שחלקן יושקע בשימור האתר ובתחזוקתו. במקרים שבהם נגרם לאתר נזק בלתי הפיך יש לשקול סגירה של אזורים מסוימים לקהל או את כיוסוים.

Segesta Colloquy: **Sustainable Development**—...the point being to make sure that current use of the heritage, which is desirable, does not destroy the chances of handling it down to future generations.

COMPATIBLE USE

שימוש הולם

שימוש המכבד את המשמעות התרבותית של מקום.

Burra Charter: **Compatible use** means a use which respects the *cultural significance* of a place. Such a use involves no, or minimal, impact on cultural significance... (it) involves no

change to the culturally significant fabric' changes which are substantially reversible, or changes which require a minimal impact.

CAUTIOUS APPROACH**גישה זהירה**

שימור המבוסס על כבוד לחומר של הנכס, לשימוש בו, ולהקשרים ולמשמעויות הטמונים בו. משמעותו שינוי בהתאם לצורך, אולם מעט ככל האפשר. אסור לשינוי בחומר לעוות עדויות פיזיות או אחרות, ואל לו להתבסס על השערות.

Burra Charter: Cautious Approach—*conservation* is based on a respect for the existing *fabric, use, associations and meanings*. It requires a cautious approach of changing as much as necessary but as little as possible... Changes to a *place* should not distort the physical or other evidence it provides, nor be based on conjecture.

RESPECT FOR THE CONTRIBUTIONS OF ALL PERIODS המחויבות לכבד את הנכס על כל תקופותיו

האתר או הנכס הם עדות למגוון הפעילויות האנושיות המשקפות אמונות, ערכים, חומרים וטכנולוגיות לאורך התקופות שבהם שימשו.

Venice charter: The valid Contributions of All Periods to the building of a monument must be respected, since unity of style is not the aim of a restoration. When a building includes the superimposed work of different periods, the revealing of the underlying state can only be justified in exceptional circumstances and when what is removed is of little interest and the material which is brought to light is of great historical, archaeological or aesthetic value, and its state of preservation good enough to justify the action. Evaluation of the importance of the elements involved and the decision as to what may be destroyed cannot rest solely on the individual in charge of the work.

בשימור נוהגים להשתמש במגוון הגדרות לתיאור סוגי ההתערבות, ללא הבחנה ברורה בין המושגים. היום נראה שישנה נטייה לצמצם את המושגים לתיאור סוגי ההתערבות לקבוצות כוללות. בעבר, בשימור של מבנים היסטוריים בארצות הברית השתמשו לדוגמה במונחים הבאים: adaptive reuse, renovation, protection, maintenance, stabilization, refurbishment, remodeling, preservation, restoration, reconstruction, replication. כדי לפשט את השימוש במונחים אלה הוחלט בעדכון של הסטנדרט לטיפול במבנים היסטוריים של משרד הפנים האמריקאי בשנת 1995 לצמצם את המינוחים לתיאור סוגי ההתערבות לארבע קטגוריות עיקריות: (1) שימור (Preservation); (2) שיקום (Rehabilitation); (3) שחזור (Restoration); (4) בנייה מחדש (Reconstruction). סוגי ההתערבות סודרו באופן היררכי, מההתערבות המינימלית למקסימלית, כך שכל סוג התערבות מייצג רמת התערבות עמוקה יותר בנכס¹².

הסיווג לרמות התערבות אינו אחיד ובעולם קיימים אופנים אחדים. ב-China Principles מאורגנות פעילויות השימור בארבע רמות התערבות עיקריות (Agnew and Demas 2004): (1) תחזוקה שוטפת; (2) הגנה וייצוב; (3) שחזור מינורי (minor restoration); (4) שחזור מקיף (major restoration). מעבר לכך קיימת התייחסות לבנייה מחדש (reconstruction) ולהעתקה (relocation).

באתיקה השימורית המקובלת, ההתערבות המינימלית נחשבת לבעלת ערך גבוה יותר מאשר ההתערבות העמוקה המשנה את הנכס.

ההגדרות בחלק זה מסודרות על פי רמת ההתערבות מן הקל אל הכבד.

It is customary in conservation to use a variety of definitions in describing the kinds of intervention, without a clear distinction between the concepts. Today there seems to be a tendency to reduce the concepts that describe the kinds of intervention to general groups. For example in the United States they used to use the following terms in the conservation of historic buildings: adaptive reuse, remodeling, refurbishment, stabilization, maintenance, protection, renovation, preservation, restoration, reconstruction and replication. In order to simplify the use of these terms it was decided in a revision of Standards for the Treatment of Historic Properties of the American Department of the Interior in 1995 to reduce the terms used to describe kinds of intervention to four main categories: (1) Preservation; (2) Rehabilitation; (3) Restoration; (4) Reconstruction. The kinds of intervention were arranged according to a hierarchy, from minimum intervention to maximum, thus each kind of intervention represents a deeper level of intervention in the asset¹³.

The classification into levels of intervention is not uniform and several methods exist in the world. In the China Principles conservation actions are organized into four main levels of intervention (Agnew and Demas 2004): (1) ongoing maintenance; (2) protection and stabilization; (3) minor restoration; (4) major restoration. In addition to this reference is also made to reconstruction and relocation.

In accepted conservation ethics minimal intervention is considered of higher value than extensive intervention that changes the asset.

¹² הרחבה בנושא ראו: U.S. national Parks Service, Historic Preservation Treatments-Toward a Common Language: http://www.nps.gov/history/hps/tps/common_language_article.htm

¹³ This matter is addressed at length in: United States National Parks Service, Historic Preservation Treatments – toward a Common Language: http://www.nps.gov/history/hps/tps/common_language_article.htm

The definitions in this section are arranged according to levels of intervention, from the least amount of intervention to the most invasive.

INTERVENTION

התערבות/טיפול

מכלול הפעולות הננקטות בכוונה תחילה, שיש להן השפעה פיזית על האתר. אלו האמצעים הטכניים לטיפול באתר ובסביבתו. **טיפול** שימורי משמעו שינוי כימי ו/או פיזי מכוון של הנכס במטרה להאריך את חייו.

פעולות ההתערבות הכלולות במונח הרחב יותר 'שימור' (conservation) הן הגנה, שימור מונע תחזוקה, שימור, שיקום, החייאה, שחזור, בנייה מחדש, העברה, העתקה, יצירה מחדש ושכפול.

AIC: Treatment: The deliberate alteration of the chemical and/or physical aspects of cultural property, aimed primarily at prolonging its existence. Treatment may consist of stabilization and/or restoration.

UKIC, 1996, Code of Ethics and Rules of Practice: Treatment—consists mainly of direct action carried out on the cultural property with the aim of retarding further deterioration or aiding physical interpretation.

PROTECTION

הגנה

פעולות כלליות למניעת הרס ואובדן באמצעים ישירים ועקיפים, כגון גידור, שמירה או חקיקה.

National Park Service, U.S.: Protection: action to safeguard a historic property by defending or guarding it from further deterioration, loss, or attack or shielding it from danger or injury. In the case of structures and landscapes such action is generally of a temporary nature and anticipates future preservation treatment; in the case of archeological sites, the protective measure may be temporary or permanent. Protection in its broadest sense also includes long-term efforts to deter or prevent vandalism, theft, arson, and other criminal acts against cultural resources.

PREVENTIVE CONSERVATION / PREVENTION OF DETERIORATION

שימור מונע

פעולות המכוונות להאט תהליכי בלייה הנגרמים לאתר על ידי גורמים אקלימיים או בידי אדם, ולמנוע הרס. פעולות אלו מפחיתות את הנזק לאתר באופן עקיף (לעומת התערבות ישירה בחומר), ומטרתן לשמר את מרב החומר המקורי ובמידת האפשר את האופי והסביבה המקוריים. פעולות אלה מתמקדות בבקרת תנאי הסביבה המשפיעים על שינויים בחומר, כגון אור, טמפרטורה, מידת הלחות ומזהמים. פעולות לדוגמה הן הסדרת ניקוזים וקירוי, כיסוי האתר והדברת צמחייה ומזיקים. הטיפול המונע מספק תנאים סביבתיים מיטביים להגנה מפני נזקים עתידיים, אך הוא אינו נותן בהכרח מענה לתהליכי בלייה והרס קיימים. בעיקרון, יש למצות קודם את פעולות השימור המונע הנדרשות לייצוב האתר לפני ביצוע התערבות עמוקה יותר.

AIC: Preventive Care (also referred to as preventive conservation): The mitigation of deterioration and damage to cultural property through the formulation and implementation of policies and procedures for the following: appropriate environmental conditions; handling and maintenance procedures for storage, exhibition, packing, transport, and use; integrated pest management; emergency preparedness and response; and reformatting/duplication

E.C.C.O.: **Preventive Conservation** consists of indirect action to retard deterioration and prevent damage by creating conditions optimal for the preservation of cultural heritage as far as is compatible with its social use. Preventive conservation also encompasses correct handling, transport, use, storage and display. It may also involve issues of the production of facsimiles for the purpose of preserving the original.

National Park Service, U.S.: **Preventive Conservation**: non-interventive action taken to prevent damage to and minimize deterioration of a museum object. Such actions include monitoring, recording, and controlling environmental agents; inspecting and recording the condition of objects; establishing an integrated pest management program; practicing proper handling, storage, exhibit, housekeeping, and packing and shipping techniques; and incorporating needed information and procedures about objects in emergency operation plans.

UKIC, 1996, Code of Ethics and Rules of Practice: **Preventive Conservation**—all actions taken to retard deterioration and prevent damage to cultural material through the provision of optimum conditions of storage, exhibition, use, handling and transport.

Watt 1999: **Preventive Conservation**—monitoring and controlling the main agents of destruction (including light, relative humidity, temperature, atmospheric pollutants, pests, accidents and disasters) to ensure the practical and cost-effective use and aftercare of sensitive or valuable buildings and their contents.

MAINTENANCE	תחזוקה
<p>טיפול הגנתי במחזורים קבועים בחומר ובסביבת המקום כחלק מתפעול נכון של האתר. תחזוקה שונה מתיקון בכך שאינה כרוכה בשחזור ובשיקום, אלא כוללת פעולות, כגון הדברת צמחייה ומזיקים, ניקוי מרזבים וצביעה. תחזוקה היא האמצעי הבסיסי והחשוב ביותר בשימור, המונע ומפחית נזקים מצטברים הנגרמים על ידי פגעי טבע ואדם. לתחזוקה קשר הדוק למושג ניטור (monitoring) שמשמעו בקרה קבועה על מצב האתר, למשל ניטור סדקים. בעזרת ניטור אפשר לזהות בעיות בשלב מוקדם ולתת להן מענה מידי. עבודות התחזוקה נחלקות לעבודות מתוכננות כדי למנוע הידרדרות ועבודות בלתי מתוכננות במצבי חירום או עבודות הנותנות מענה לבעיות לא צפויות שעלו בניטור. תוכניות תחזוקה וניטור במחזוריים תקופתיים הן חלק אינטגרלי מתכנון האתר וניהולו.</p>	<p><i>Burra Charter</i>: Maintenance means the continuous protective care of the fabric and setting of a place, and is to be distinguished from repair. Repair involves restoration or reconstruction.</p>
<p><i>BS 3811:1993</i>: Maintenance—combination of all technical and administrative actions, including supervision actions, intended to retain an item in, or restore it to, a state in which it can perform a required function.</p>	<p><i>National Park Service, U.S.</i>: Preservation Maintenance: action to mitigate wear and deterioration of a historic property without altering its historic character by protecting its condition, repairing when its condition warrants with the least degree of intervention including limited replacement in-kind, replacing an entire feature in-kind when the level of deterioration or damage of materials precludes repair, and stabilization to protect damaged materials or features from additional damage. For archeological sites it includes work to moderate, prevent, or arrest erosion. For museum objects it includes actions to prevent damage and to minimize deterioration by practicing preventive conservation or by</p>

performing suitable treatments on objects themselves. Types of preservation maintenance are: **Routine Maintenance**: usually consists of service activities such as tightening, adjusting, oiling, pruning, etc. and **Cyclic Maintenance**: maintenance performed less frequently than annually; usually involves replacement or at least mending of material.

CONSERVATION/PRESERVATION

שימור/שימור המצב קיים

שמירת החומר במצבו הקיים ומניעת הידרדרות. מטרת השימור היא לייצב את החומר ולהאט הידרדרות נוספת במצבו של הנכס באמצעות הגנה, ייצוב ותיקון של החומרים ההיסטוריים ותחזוקה של הנכס במצבו, כפי שהתפתח במהלך השנים. פעולות אלה אינן גורמות לשינויים ניכרים במבנה ואינן כוללות תוספת של אלמנטים חדשים או הסרה של חלקים מקוריים, כך שמצבו הבסיסי של האתר אינו מופרע. פעולות שימור יבוצעו רק כאשר הן חיוניות להאטת תהליכי הרס ובלתיי וינן כוללות פעולות שאינן חיוניות להמשך קיומו החומרי של הממצא.

בשונה מפעולות עקיפות בשימור מונע, פעולות השימור נוגעות בחומר באופן ישיר, וכוללות למשל **ייצוב** או **קונסולידציה** (consolidation) של מבנה באמצעות מילוי מישקים וחללים בליבה, הזרקות (grouting), טיפול בראשי קירות (קופינג), או חיזוק שוליים לטיח או לפסיפס. פעולות השימור עשויות לכלול גם הסרה של תוספות מאוחרות שאינן להן ערך.

National Park Service, U.S. Standards for Treatment: Preservation focuses on the maintenance and repair of existing historic materials and retention of a property's form as it has evolved over time. (Protection and Stabilization have now been consolidated under this treatment.)

National Park Service, U.S.: **Preservation**: the act or process of applying measures to sustain the existing form, integrity, and material of a historic structure, landscape or object. Work may include preliminary measures to protect and stabilize the property, but generally focuses upon the ongoing preservation maintenance and repair of historic materials and features rather than extensive replacement and new work. For historic structures exterior additions are not within the scope of this treatment; however, the limited and sensitive upgrading of mechanical, electrical, and plumbing systems and other code-required work to make properties functional is appropriate within a preservation project. For application to museum objects see 'museum object conservation'.

E.C.C.O.: **Conservation** consists mainly of direct action carried out on cultural heritage with the aim of stabilizing condition and retarding further deterioration.

AIC: **Preservation**: The protection of cultural property through activities that minimize chemical and physical deterioration and damage and that prevent loss of informational content. The primary goal of preservation is to prolong the existence of cultural property.

Burra Charter: **Preservation** means maintaining the *fabric* of a *place* in its existing state and retarding deterioration.

ICOM Committee for Conservation, 1986, Code of Ethics: **Preservation**—the action taken to retard or prevent deterioration of or damage to cultural properties by control of their environment and/or treatment of their structure in order to maintain them as nearly as possible in an unchanging state.

STABILIZATION

ייצוב

פעולות המכוונות להבטיח את יציבותו ההנדסית של מבנה הנתון בסכנת התמוטטות בצורתו הקיימת למשל בבניית תמיכות.

AIC: Stabilization: Treatment procedures intended to maintain the integrity of cultural property and to minimize deterioration.

LeBlanc: Stabilization is a process of intervention which may be used as an interim measure on a severely deteriorated building or it may involve the long-term consolidation of a structure.

USA Secretary Of The Interior's Standards for Historic Preservation 1979: Stabilization Is defined as the act or process of applying measures designed to reestablish a weather resistant enclosure and the structural stability of an unsafe or deteriorated property while maintaining the essential form as it exists at present.

National Park Service, U.S.: Stabilization: action to render an unsafe, damaged, or deteriorated property stable while retaining its present form.

ICOMOS New Zealand: Stabilization means the arrest of the processes of decay.

REHABILITATION

שיקום

התאמתו של מקום לשימוש הקיים¹⁴ או לשימוש המוצע, לעתים לאחר שעמד זמן רב ללא כל שימוש, תוך שמירה על המאפיינים המשמעותיים לערכו התרבותי. עבודות השיקום כוללות מעבר לעבודות השימור והשחזור כולל תיקונים ושינויים הנדרשים לשמירה על תקינות האתר והתאמתו לשימוש המיועד, תוך התחשבות בצרכים החברתיים. השימוש עשוי להיות התפקוד המקורי עם התאמות לתקנים מודרניים, כגון תקני בטיחות, יעילות כלכלית, הוספת מערכות חשמל, אינסטלציה, בקרת אקלים ומעליות.

מושגים רבים קרובים למושג שיקום או מתארים היבטים מסוימים שלו, כגון **התאמה** (Adaptation), **השמשה** (Utilization), **ושיפוץ** (Remodeling). באנגלית יש למושג שיקום (Rehabilitation) משמעות פיזית, ואילו בעברית שיקום הוא פתרון לבעיה פיזית המתחשב בהיבטים חברתיים וכלכליים.

שיקום של מבנה והשמשה שלו באופן תואם על פי קריטריונים של שימור מאריכה את חייו, ולכן, במיוחד במבנים היסטוריים, יש לשיקום חשיבות רבה, כפי שמפורט בסעיף 5 באמנת ונציה: "שימור המונומנטים יהיה תמיד קל יותר אם יעשה בהם שימוש לתועלת הכלל. על כן, שימוש מעין זה רצוי ובלבד שלא יעשה שינוי בתכנית המבנה ובעיטוריו. רק במסגרת מגבלות אלה ניתן להתיר את ביצוע ההתאמות הנדרשות מתוך שינוי הייעוד".

National Research Council of Canada, 1982: Rehabilitation is usually carried out in order to extend a building's life and/or its economic viability. It may involve more adaptation than conservation, but will still preserve most of the building's original features. It may involve upgrading, some modification, remodeling, rebuilding or retrofitting, and some repairs. It may be done to the exterior as well as the interior of the building. It may be referred to as major or minor. According to the usage of the word over the past few years, rehabilitation projects fall somewhat short of renovation projects in extent and/or cost of work.

¹⁴ המונח שיפוץ קרוב במשמעותו לשיקום.

LeBlanc: Rehabilitation is often used interchangeably with renovation to describe the modification of an existing building. This process extends the structure's useful life through alterations and repairs while preserving its important architectural, historical and cultural attributes.

National Park Service, U.S. Standards for Treatment: Rehabilitation acknowledges the need to alter or add to a historic property to meet continuing or changing uses while retaining the property's historic character.

National Park Service, U.S.: Rehabilitation: the act or process of making possible an efficient compatible use for a historic structure or landscape through repair, alterations, and additions while preserving those portions or features which convey its historical, cultural and architectural values.

REUSE/UTILIZATION/ADAPTATION

התאמה/השמשה/מחזור

שינוי מקום על מנת שיתאים לשימוש הקיים או לשימוש המוצע

Burra Charter: **Adaptation** means modifying a *place* to suit the existing *use* or a proposed use.

ICOMOS New Zealand: **Adaptation** means modifying a place to suit it to a compatible use, involving the least possible loss of cultural heritage value.

National Park Service, U.S.: **Adaptive use**: a use for a structure or landscape other than its historic use, normally entailing some modification of the structure or landscape.

LeBlanc: **Utilization** implies the recycling of an older structure often for a new function. Extensive restoration or rehabilitation of both the interior and exterior is usually involved.

REVITALIZATION

החייאה/שיקום של מרקם

פיתוח מחדש של אזור או שכונה מבחינה פיזית, כלכלית, חברתית או תרבותית. לעתים מתקשרת פעילות זו ל"ג'נטריפיקציה" (Gentrification) ולבנייה חדשה (Infill).

LeBlanc: **Revitalization** describes the process of economic, social, and cultural redevelopment of an area or street. Often the buildings in these areas are of heritage merit despite their state of neglect prior to revitalization.

National Research Council of Canada, 1982: **Gentrification**—to resettle existing deteriorated dwellings in urban areas, following rehabilitation or renovation, with occupants having higher income levels than the original ones.

James G. Ripley, Editorial in Canadian Building, April 1978: **Infill**—to combine new structures with old ones in order to upgrade a whole community; *sensitive* infilling means doing this without disrupting existing community values and continuity.

הצבה מחדש של חלקים מקוריים שהתמוטטו או התפזרו במקומם המקורי. למעשה, אמנת ונציה אוסרת על כל עבודות השחזור למעט אנסטילוזיס.

Venice Charter: Anastylis means the re-assembling of existing but dismembered parts. All reconstruction work should however be ruled out "a priori." Only anastylis, that is to say, the reassembling of existing but dismembered parts can be permitted.

ICOMOS New Zealand: Reassembly (anastylis) means putting existing but dismembered parts back together.

החזרת החומר הקיים למצב ידוע מהעבר על ידי הסרת תוספות או ארגון מחדש של מרכיבים קיימים מבלי להוסיף חומר חדש. מטרת השחזור **להבהיר את ההבנה של אתר** הסובל מהרס ומבלייה תוך פגיעה מינימלית בשלמות האסתטית ובאמינות ההיסטורית.

התערבות בשחזור יכולה לכלול הסרת תוספות מאוחרות או החלפת חלקים פגומים. שחזור עשוי לכלול גם **אנסטילוזיס** (Anastylis). שחזור כאמור אינו מתרכז במצב הפיזי של המבנה כך שאינו מוסיף בהכרח לשימור השרידים לטווח ארוך. עם זאת, פעולות שחזור רבות כן תורמות לשימור, למשל השלמת אבנים בקיר התורמת להבנת מתאר הקיר ובאותה עת גם מונעת חדירה של מים ומחזקת את הקיר עצמו. לא תמיד אפשר להבחין באופן חד-משמעי בין שתי הפעולות. בעיקרון, המניע לשחזור הוא התצוגה של הממצא והשיקולים הם אסתטיים, דידיקטיים או מדעיים, לדוגמה השלמת חלקים חסרים בציור או הרכבת חלקי כד שבור כדי להמחיש את מראהו ואת אופן השימוש בו.

על פי אמנת ונציה, השחזור מבוסס על כיבוד החומר המקורי והעדויות ההיסטוריות. מבחינה זו יש חשיבות לכל תקופה ולביטוייה, ולכן החזרתו של מבנה לשלב קדום מוצדקת רק במקרים נדירים שבהם ערכו של החלק המוסר מועט ביחס לגילויו של השלב הקדום. על פי האמנות המקובלות, יש להימנע ככל האפשר משחזור, ובכל מקרה יש להפסיק את פעולות השחזור במקום שבו מתחילות ההשערות.

The Charter of Venice (Article 9): **Restoration**—the process of restoration is a highly specialized operation. Its aim is to preserve and reveal the aesthetic and historic value of the monument and is based on respect for original material and authentic documents. It must stop at the point where conjecture begins, and in this case moreover any extra work which is indispensable must be distinct from the architectural composition and must bear a contemporary stamp. The restoration in any case must be preceded and followed by an archaeological and historical study of the monument.

ICOM Committee for Conservation, 1986, Code of Ethics: **Restoration**—action taken to make a deteriorated or damaged artifact understandable, with minimal sacrifice of aesthetic and historic integrity.

National Park Service, U.S.: **Restoration**: (1) the act or process of accurately depicting the form, features, and character of a historic structure, landscape, or object as it appeared at a particular period of time by means of the removal of features from other periods in its history and reconstruction of missing features from the restoration period; (2) the resulting structure, landscape, or object.

UKIC, 1996, Code of Ethics and Rules of Practice: Restoration—all actions taken to modify the existing materials and structure of cultural property to represent a known earlier state. Its aim is to preserve and reveal the aesthetic and historic value of the cultural property and it is based on respect for remaining original material and clear evidence of the earlier state.

AIC: Restoration: Treatment procedures intended to return cultural property to a known or assumed state, often through the addition of non-original material.

National Park Service, U.S. Standards for Treatment: Restoration depicts a property at a particular period of time in its history, while removing evidence of other periods.

E.C.C.O: Restoration consists of direct action carried out on damaged or deteriorated cultural heritage with the aim of facilitating its perception, appreciation and understanding, while respecting as far as possible its aesthetic, historic and physical properties

Burra Charter: Restoration means returning the existing *fabric* of a *place* to a known earlier state by removing accretions or by reassembling existing components without the introduction of new material.

ICOMOS New Zealand: Restoration means returning a place as nearly as possible to a known earlier state by reassembly, reinstatement and/or the removal of extraneous additions.

RECONSTRUCTION

בניה מחדש

החזרתו של מקום שנהרס כליל למצב ידוע מהעבר. בשונה משחזור, המשתמש בחומרים חדשים כדי להחזיר חלקים שאבדו (אמנת בורה), הבנייה מחדש (של מבנה שלם) נעשית בחומרים חדשים המעוצבים כהעתק נאמן למקור, בהסתמך על תיעוד מפורט ומדויק של המבנה המקורי ובהתבסס על עדויות היסטוריות, ספרותיות, גרפיות, ציוריות או ארכיאולוגיות. בהקשר של המחשת אתרים ארכיאולוגיים יש לבנייה מחדש שני תפקידים חשובים: מחקר ניסויי ופרשנות. בכל מקרה, יש לבצע בנייה מחדש בזהירות מרובה, להימנע מכל פגיעה בעדות הארכיאולוגית ולהשתמש בהוכחות מכל המקורות כדי להשיג אותנטיזם. במקום שניתן ונכון, לא תיעשה הבנייה מחדש ישירות על השריד הארכיאולוגי ותהיה ניתנת לדיהוי.¹⁵

Burra Charter: Reconstruction means returning a *place* to a known earlier state and is distinguished from *restoration* by the introduction of new material into the *fabric*.

UKIC, 1996, Code of Ethics and Rules of Practice: Reconstruction—all actions taken to recreate, in whole or part, the missing elements of cultural property, based on historical, literary, graphic, pictorial, oral archaeological and scientific evidence. Its aim is to promote an understanding of an object, and is based on little or no original material.

National Park Service, U.S.: Reconstruction: (1) the act or process of depicting, by means of new work, the form, features, and detailing of a non-surviving historic structure or landscape, or any part thereof, for the purpose of replicating its appearance at a specific time and in its historic location; (2) the resulting structure, landscape, or part thereof.

¹⁵ לפי אמנת לוזן, סעיף 7. Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage 1990. http://www.international.icomos.org/charters/arch_e.pdf (accessed November 24, 2008).

British Standards Institution, n.d.: **Reconstruction**—reassembling a building using 'extant materials and components supplemented by new materials of a similar type, using techniques approximating to those believed to have been used originally, based on existing foundations and residual structure, historical or archaeological evidence'.

העברה REMOVAL/MOVING

הזזת מבנה בשלמותו ממקומו המקורי למקום סמוך. הזזה נעשית על ידי ניתוק המבנה מיסודותיו ושינועו למקום חדש באמצעות מסילות שהותקנו מראש. פעולה זו מסוכנת ביותר לשלמות המבנה ומשנה את ההקשר הסביבתי המקורי. העברה אינה מקובלת מבחינה אתית אלא כמוצא אחרון בפני הרס מוחלט של המבנה למשל במצב של הרחבת דרך.

התקה/פירוק והרכבה מחדש RELOCATION/REASSEMBLY/RECONSTITUTION

פירוק של מבנה קיים והרכבתו מחדש ממרכיביו המקוריים בתוספת של חומרי מליטה חדשים או אלמנטים אחרים לחיזוק. אמנת ונציה מדגישה בסעיף 7 כי "המונומנט הוא חלק בלתי נפרד מן ההיסטוריה, לה הוא משמש עדות, כמו גם הסביבה בה היא התרחשה. אין לאפשר הזזת המבנה או חלקים ממנו למעט במקרים בהם הדבר מתחייב כדי להבטיח את שלמותו, או כאשר הדבר מוצדק משיקולים לאומיים או בינלאומיים בעלי חשיבות עליונה". אמנת בורה מוסיפה בסעיף 9 כי "המיקום הפיזי של אתר הוא חלק מהמשמעות התרבותית שלו. מבנה, יצירה או מרכיב אחר של המקום חייבים להישאר במקום ההיסטורי שלהם... אם מזיזים מבנה, יצירה או כל מרכיב אחר, יש להעתיקו לאתר המתאים, ולספק שימוש נאות...אסור שפעולה מעין זו תזיק למקום בעל משמעות תרבותית". בדומה ל'העברה', גם פעולות אלו אינן מקובלות מבחינה אתית אלא כמוצא אחרון בפני הרס מוחלט של המבנה.

LeBlanc: **Reconstitution** describes the piece-by-piece reassembly of a structure either in situ or on a new site. Reconstitution may be the result of disasters such as wars and earthquakes or it may be caused by land use changes which necessitate the relocation of a building.

RECREATION/CONJECTURAL RECONSTRUCTION

יצירה משוערת

בנייה מחדש על סמך השערות ללא התבססות על מידע ארכיאולוגי והיסטורי מדויק. פעולה זו אינה בתחום הדיסציפלינה של השימור וכל האמנות מתייחסות אליה בשלילה. אמנת ונציה בסעיף 9 מצהירה במפורש כי השחזור ייעצר במקום שבו מתחילות השערות.

REPLICATION/REPRODUCTION

העתק/רפליקה

יצירת העתק מדויק של אלמנט לצורך השלמת חלקים דקורטיביים במבנה או כהגנה על האלמנט מפני נזק של ביקורי קהל, דוגמת הרפליקה של מערת לסקו (Lascaux Cave) בצרפת או הרפליקה של פסל דוד של מיכלאנג'לו המוצבת במקום הפסל המקורי המוצג במוזיאון.

יצירת העתק ובנייה מחדש הן שתי פעולות המכוונות ליצור שכפול של הנכס, אך בעוד בנייה מחדש תיעשה כדי להחליף אלמנט או חלק שנהרס ותהיה מובחנת מהמקור, הרי שרפליקה מנסה להיות העתק מדויק ולכן היא מטעה במהותה. מצב זה דומה לאבחנה האתית והחוקית שבין זיוף להעתק חתום של עבודת אומנות. אמנת איקומוס ניו זילנד היא היחידה המתייחסת למושג 'רפליקה' ומציינת במפורש כי היא אינה בתחום הדיסציפלינה של השימור.

National Park Service, U.S.: Reproduction (of objects): the construction or fabrication of an accurate copy of an object.

AAT: Replication The making of precise reproductions of three-dimensional objects in the same dimensions as the original; often involving casting from a mold made directly from the original.

INTERPRETATION**פרשנות**

מכלול הדרכים להצגת המשמעות התרבותית של מקום מסוים. על פי אמנת בורה "לא תמיד ניתן להבחין בקלות במשמעות התרבותית של מקום, ויש להסבירה באמצעות פרשנות. על הפרשנות להעצים את ההבנה וההנאה והיא חייבת להתאים מבחינה תרבותית".

Burra Charter: Interpretation means all the ways of presenting the cultural significance of a place.

AAT: Interpretation: Explanation of what is not immediately plain or explicit, as in suggesting what meaning is to be found in a set of data or in a visual work.

PRESENTATION**המחשה/הצגה**

מכלול הדרכים להמחשת האתר למבקרים באמצעות הטיפול בשרידים ובסביבתם ובאמצעים מוזיקליים כגון שילוט והדרכה. על פי אמנת לוזן להגנה וניהול המורשת הארכיאולוגית, הצגת המורשת הארכיאולוגית לציבור הרחב היא אמצעי לקידום ההבנה של המקורות ושל ההתפתחות של החברה המודרנית. זהו גם כלי חשוב מאוד לקידום ההבנה של הצורך בשימור. הצגה צריכה להיתפס כפרשנות פופולרית של מצב הידע ברגע זה, ולכן יש לעדכנם בתכיפות. על ההצגה להתחשב במגוון הגישות להבנת העבר.

באמנות מקובל כי שחזור למטרות המחשה ייעשה רק במקרים מיוחדים כשיש עדויות מספקות ובאופן מובחן מהמקור. יש להעדיף אמצעי המחשה עקיפים שאינם דורשים התערבות פיזית ופגיעה בשרידים המקוריים.

שימור מורכב משלבים עוקבים ומשלימים: זיהוי ורישום ברשימת מצאי, סקר תיעוד והערכה, תכנון שימורי ויישום, ניהול האתר כולל מעקב, בקרה ותחזוקה. בתהליך שותפים לרוב כמה בעלי עניין, ובהם הארכיאולוג, היזם, בעל הנכס והרשויות. באמנות מקובל כי הערכת המשמעות של האתר היא הקו המנחה לקביעת דרכי הפעולה בתהליך השימור.

אמנת בורה מגדירה כי בהתאם לנסיבות יכלול השימור את התהליכים הבאים: המשך או חידוש של שימוש; שמירה על הקשרים ומשמעויות; תחזוקה, שימור, שיקום, שחזור, התאמה ופרשנות. בדרך כלל משלב השימור יותר מתהליך אחד. האמנה ממשיכה ומתארת את שלבי העבודה כאשר הדרך הטובה ביותר להבין את משמעותו התרבותית של מקום ונושאים אחרים המשפיעים על עתידו היא באמצעות רצף של איסוף מידע וניתוחו לפני קבלת החלטות: הבנת המשמעות התרבותית,¹⁶ פיתוח מדיניות, וניהול המקום בהתאם למדיניות.

Conservation is composed of stages that follow and complement one another: identification and recording in an inventory list, a documentation survey and evaluation, conservation planning and its application, site management including follow-up, supervision and maintenance. In most instances several stakeholders participate in the process, among them the archaeologist, contractor, property owner and authorities. In the charters it is customary that the evaluation of the site's meaning serve as the guideline for determining the methods of action in the conservation process.

The Burra Charter specifies that conservation may, according to the circumstances, include the following processes: retention or reintroduction of use; retention of associations and meanings; maintenance, preservation, restoration, reconstruction, adaptation and interpretation. Usually the conservation phase consists of more than one process. The charter further describes the work stages whereby the cultural significance of a place and other matters that will affect its future are best understood by a sequence of collecting and analyzing information before making decisions. Understanding cultural significance¹⁷ comes first, then development of policy and finally management of the place in accordance with the policy.

DOCUMENTATION

תיעוד

תהליך מתמשך של איסוף מידע הנדרש בתהליך השימור, בניטור ובתחזוקה. תיעוד הוא גם הפעולה עצמה וגם התוצר שלה, דהיינו הידע הנדרש לצורך הניהול של המורשת. התיעוד משמש בסיס ידע לשימור, וחשיבותו רבה להבנת המשמעות התרבותית של האתר (ההיסטוריה שלו, הטכנולוגיה, האדריכלות ומיקומו בסביבה) וההתערבויות שנעשו בו במהלך השנים. מקורות המידע הם העדויות הפיזיות באתר עצמו, כמו גם ארכיונים, ספרות ומקורות שבעל פה. אלו נאספים במגוון שיטות לרבות צילום, מדידה, ומחקר ארכיאולוגי והיסטורי.

על חשיבות התיעוד אפשר ללמוד ממסמך עקרונות לתיעוד מונומנטים, מכלולי מבנים ואתרים של איקומוס: "כיוון שהמורשת התרבותית היא ביטוי ייחודי של ההישג האנושי; וכיוון שאותה מורשת תרבותית נמצאת בסיכון מתמיד; וכיוון שתיעוד הוא אחת הדרכים העיקריות הזמינות כדי להעניק משמעות, הבנה, הגדרה והכרה בערכים של המורשת התרבותית; וכיוון שהאחריות לשימור ותחזוקה של המורשת התרבותית אינה רק של הבעלים אלא גם של מומחי השימור ובעלי המקצוע, מנהלים,

¹⁶ לכך יש להוסיף גם את מצבו הפיזי של האתר והערכה של נתוני הממשק

¹⁷ The physical condition of the site and an evaluation of the interface data should also be added to this.

פוליטיקאים ואנשי הממסד העובדים בכל רמות הממשל והציבור; וכנדרש על פי סעיף 16 אמנת ונציה, חיוני שארגונים אחראיים ויחידים יתעדו את הטבע של המורשת התרבותית".

RecordIM: Heritage documentation is a continuous process enabling the monitoring, maintenance and understanding needed for conservation by the supply of appropriate and timely information. Documentation is both the product and action of meeting the information needs of heritage management. It makes available a range of tangible and intangible resources, such as metric, narrative, thematic and societal records of cultural heritage.

AIC: Documentation: The recording in a permanent format of information derived from conservation activities.

E.C.C.O: Documentation consists of the accurate pictorial and written record of all procedures carried out, and the rationale behind them. Any further requirements for the storage, maintenance, display or access to the cultural property should be specified in this document.

CAC and CAPC: Documentation: All of the records, written and pictorial, accumulated during the examination and treatment of a cultural property. Where applicable, documentation includes the examination records and report, treatment proposal, owner consent, the treatment records and report, the recommendations for subsequent care, samples taken from the cultural property and relevant correspondence. The purpose of documentation is: to record the condition of the cultural property; to record information revealed during examination or other conservation activities that assists in the understanding of the cultural property; to record the changes to the property due to conservation activities, and the justification for those changes; to provide information helpful to future care and treatment of the cultural property; to record agreements or understandings between the conservation professional and the owner; and to provide documents that can be made available if and when required for legal purposes

Nara: Information sources—All material, written, oral and figurative sources which make it possible to know the nature, specifications, meaning and history of the cultural heritage.

National Park Service, U.S.: Historic document: any recorded information in any medium—paper, magnetic tape, film, etc.—that has a direct, physical association with past human event, activity, observation, experience, or idea.

RECORDING	מדידה
"תפיסה של מידע המתאר את הקונפיגורציה הפיזית, מצב ושימוש של המונומנט, מכלולי מבנים ואתרים בזמן נתון, והוא חלק מהותי בתהליך השימור. תיעוד מונומנטים, מכלולי מבנים ואתרים עשוי לכלול עדויות מוחשיות ולא מוחשיות, ולהיות חלק מהמסמך התורם להבנה של המורשת וערכיה" (עקרונות לתיעוד מונומנטים, מכלולי מבנים ואתרים, איקומוס).	

RecordIM: Recording: To acquire and capture information. This involves selection and interpretation; to capture information relevant to the project/site management decisions; To permanently capture the existing condition of a site and its context; To collect data from various activities and to edit them in such a way that they can be deposited as part of the documentation of a monument or a site.

איסוף מידע על אודות המאפיינים הפיזיים והמבניים של האתר ואבחון גורמי בלייה והרס כבסיס להערכת מצבו הפיזי של האתר ובחירת הטיפול השימורי המתאים. המידע נאסף באמצעות מחקר היסטורי על מצב המבנה והתערבויות קודמות, סקירה של בליית החומר והרס מבני, בדיקות מעבדה ושימוש במודלים הנדסיים לחישוב יציבות וכדומה.

Iscarsah: Knowledge of the Structure based on: information on its conception, on its constructional techniques, on the processes of decay and damage, on changes that have been made and finally on its present state. This knowledge can usually be reached by the following steps: definition, description and understanding of the building's historic and cultural significance;

- a description of the original building materials and construction techniques;
- historical research covering the entire life of the structure including both changes to its form and any previous structural interventions;
- description of the structure in its present state including identification of damage, decay and possible progressive phenomena, using appropriate types of test;
- description of the actions involved, structural behavior and types of materials;

These steps can be grouped under the 3 following categories: Historical, structural and architectural investigations, Survey of the structure, Field research and laboratory testing.

אבחון/דיאגנוזה/בדיקה/ניתוח סטטי EXAMINATION/DIAGNOSIS/STRUCTURAL ANALYSIS

מרכיבי הסקר הפיזי הם דיאגנוזה, כלומר זיהוי גורמי ההרס והבלייה באמצעות מחקר היסטורי על 'טראומות' והתערבויות קודמות; בחינה ויזואלית של תופעות ההרס והבלייה במבנה; חקירה שיטתית הכוללת בדיקות חומרים וחישובים סטטיים.

Iscarsah: Diagnosis—the act or process of identifying or determining the nature and cause of damage and decay through, observation, investigation (including mathematical models) and historical analysis, and the opinion derived from such activities.

Iscarsah: Anamnesis—the account of the case history of a building including past traumas, interventions, modifications, etc. The research to acquire this information prior to examination. This is the first step prior to diagnosis.

(iscarsah) Examination—the visual part of an investigation that excludes material testing, structural analysis, structural testing, and other more sophisticated investigative techniques.

Iscarsah: Investigation—a systematic and detailed evaluation of a building that can include examination, material testing, structural analysis, and structural testing.

Iscarsah: Structural Analysis—calculations, computations, computer analysis using mathematical models

AAT Diagnosis—identifying the condition of a person, object, or structure.

UKIC 1996, Code of Ethics and Rules of Practice: Examination is concerned with establishing information on the composition and structure of the cultural property, its condition and case history; identification, extent and nature of deterioration alterations and loss; evaluation of the causes of deterioration; determination of the type and extent of treatment needed. Examination includes the study of relevant documentation. Where necessary, examination also includes the initiation of analyses of materials.

CAC and CAPC: Examination: All activities carried out to determine the structure, materials, relevant history and condition of a cultural property, including the extent of deterioration, alteration and loss. Examination also includes analyses and study of relevant material, as well as the study of relevant historical and contemporary information.

AIC: Examination: The investigation of the structure, materials, and condition of cultural property including the identification of the extent and causes of alteration and deterioration.

E.C.C.O: Diagnostic Examination consists of the identification, the determination of the composition and the assessment of the condition of cultural heritage; the identification, nature and extent of alterations; the evaluation of the causes of deterioration and the determination of the type and extent of treatment needed. It includes the study of relevant existing information.

MONITORING**ניטור**

איסוף מידע באמצעות מעקב ובקרה מתמשכים על המצב הפיזי של נכסי המורשת.

AAT: Monitoring—observing and collecting information about something over time or distance for some specific purpose.

EVALUATION**הערכה**

תהליך הניתוח והבחינה של המשמעות התרבותית של הנכס במטרה לפרש את ערכיו.

National Park Service, U.S.: Evaluation: process by which the significance of a property is judged and eligibility for National Register of Historic Places is determined.

להתמחויות השימור, בדומה לרבים מהמונחים המקצועיים בתחום, אין הגדרה בין-לאומית מוסכמת. יש מדינות שבהן קיימות מערכות של הגדרות מקומיות, חלקן מקיפות ומפורטות וחלקן פחות. הגדרות אלו נקבעו על ידי הארגונים המקצועיים (אגודות משמרים) או בחקיקה. מרבית ההגדרות במילון זה לקוחות מאגודת המשמרים האמריקאית (AIC) ומסטנדרט משרד הפנים האמריקאי כדי לתת מושג כללי על מגוון תחומי השימור ומהותם; הן אינן קשורות לתהליך ההסמכה של העוסקים בשימור בארץ הנמצא בימים אלו בראשיתו.

Conservation specializations, like many of the professional terms in the field, do not have an agreed upon international definition. There are countries where there are systems of local definitions, some of which are comprehensive and detailed and some that are less so. These definitions were determined by the professional organizations (conservator associations) or by legislation. Most of the definitions in this glossary are taken from the American Institute of Conservation (AIC) and from the standard of the United States Department of the Interior in order to provide a general idea of the diversity of the conservation fields and their essence; they are not connected to the certification process of those engaged in conservation in the country, which at this point is in its infancy.

THE CONSERVATOR-RESTORER**משמר – רסטורטור**

E.C.C.O.: is a professional who has the training, knowledge, skills, experience and understanding to act with the aim of preserving cultural heritage for the future, and according to the considerations outlined below.

The fundamental role of the Conservator-Restorer is the preservation of cultural heritage for the benefit of present and future generations. The Conservator-Restorer contributes to the perception, appreciation and understanding of cultural heritage in respect of its environmental context and its significance and physical properties.

The Conservator-Restorer undertakes responsibility for, and carries out strategic planning; diagnostic examination; the drawing up of conservation plans and treatment proposals; preventive conservation; conservation-restoration treatments and documentation of observations and any interventions.

CONSERVATOR**משמר**

AIC: A professional, whose primary occupation is the practice of conservation and who, through specialized education, knowledge, training, and experience, formulates and implements all the activities of conservation in accordance with an ethical code such as the AIC Code of Ethics and Guidelines for Practice.

National Park Service, U.S.: Conservation is the practice of prolonging the physical and aesthetic life of prehistoric and historic material culture through documentation, preventive care, treatment, and research.

CONSERVATOR—MUSEUM OBJECT**משמר חפצים**

National Park Service, U.S.: a person trained in the theoretical and practical aspects of preventive conservation and in performing treatments to prolong the lives of museum

objects. Most conservators specialize in specific classes of objects (e.g., paintings, furniture, books, paper, textiles, metals, ceramics and glass, architecture, ethnographic and archeological objects, photographs).

CONSERVATION SCIENTIST**מדען שימור**

AIC: A professional scientist whose primary focus is the application of specialized knowledge and skills to support the activities of conservation in accordance with an ethical code such as the AIC Code of Ethics and Guidelines for Practice

HISTORICAL ARCHITECT/ARCHITECTURAL CONSERVATOR**אדריכל שימור**

National Park Service, U.S.: A specialist in the scientific analysis of historic materials.

National Park Service, U.S.: Specialist in the science and art of architecture with specialized advanced training in the principles, theories, concepts, methods, and techniques of preserving prehistoric and historic structures.

National Park Service, U.S.: Historic Architecture is the practice of applying artistic and scientific principles to the research, planning, design, and management of the built environment with specialized training in the principles, theories, concepts, methods, and techniques of preserving historic buildings and structures.

ENGINEER**מהנדס שימור**

National Park Service, U.S.: Historic Engineering involves specialized training in engineering principles, theories, concepts, methods, and technologies of the past, and appropriate methods of interpreting and preserving historic engineered structures or machinery.

CONSERVATION ADMINISTRATOR**מפקח שימור**

AIC: A professional with substantial knowledge of conservation who is responsible for the administrative aspects and implementation of conservation activities in accordance with an ethical code such as the AIC Code of Ethics and Guidelines for Practice.

CONSERVATION EDUCATOR**מחנך שימור**

AIC: A professional with substantial knowledge and experience in the theory and techniques of conservation whose primary occupation is to teach the principles, methodology, and/or technical aspects of the profession in accordance with an ethical code such as the AIC Code of Ethics and Guidelines for Practice.

ARCHITECTURAL HISTORIAN**היסטוריון של אדריכלות**

National Park Service, U.S.: Architectural History is the study of the development of building practices through written records and design and the examination of structures, sites, and objects in order to determine their relationship to preceding, contemporary, and subsequent architecture and events.

- אלף י' עורכת. 2002. **מדיניות רשות העתיקות לשימור המורשת הבנויה**. http://www.iaa-conservation.org.il/Article_subjects_heb.asp?section_id=2 (תאריך גישה 2008.11.24).
- אונסקו 1972. **האמנה להגנה על המורשת התרבותית והטבעית** (<http://whc.unesco.org/archive/convention-he.pdf> (תאריך גישה 2008.11.27)).
- שטרן א' ורבינוביץ נ' 2006. **נופי התרבות החקלאית בישראל — הגדרות ופרישה מרחבית: דו"ח מסכם, נקודת ח"ן לקידום ערכי נוף וסביבה באזורים חקלאיים בישראל**. <http://www.nekudat-hen.org.il/Data/Publications/2005%20שטרן.pdf> (תאריך גישה 2008.11.24).
- שבייד י', טרנר מ' וסולר ג' 1995. **מונחי יסוד בשימור מורשת הבינוי. שמור מבנים ואתרי התיישבות — היבטים ערכיים ומשפטיים**. ירושלים. עמ' 61-64.
- Avrami E. and Mason R. 2000. *Values and Heritage Conservation: Research Report*. Los Angeles. http://www.getty.edu/conservation/publications/pdf_publications/valuesrpt.pdf (accessed November 24, 2008).
- AAT: Art and Architecture Thesaurus Online. http://www.getty.edu/research/conducting_research/vocabularies/aat/ (accessed November 24, 2008).
- AIC: AIC Definitions of Conservation Terminology. *WAAC Newsletter* 18, no. 2 (May 1996). <http://palimpsest.stanford.edu/waac/wn/wn18/wn18-2/wn18-202.html> (accessed November 24, 2008).
- Agnew N. and Demas M. eds. 2004. *Principles for the Conservation of Heritage Sites in China: English Language Translation, with Chinese Text, of the Document Issued by China ICOMOS* (2nd rev. ed.). Los Angeles. http://www.getty.edu/conservation/publications/pdf_publications/china_prin_2english.pdf (accessed November 27, 2008).
- Bell D. 1997. *Guide to International Conservation Charters*. Edinburgh
- Birnbaum C. A. 1994. Protecting Cultural Landscapes: Planning, Treatment and Management of Historic Landscapes. *Preservation Briefs* 36. <http://www.nps.gov/hps/tps/briefs/brief36.htm>. (accessed November 24, 2008).
- BS 7913:1998: British Standards 7913:1998: *Guide to the principles of the conservation of historic buildings*.
- Burra Charter: ICOMOS Australia 1979. 1999 revision. *The Burra Charter for the conservation of places of cultural significance*. <http://www.icomos.org/australia/burra.html> (accessed November 24, 2008).
- CAC and CAPC: Canadian Code of Ethics: *Code of Ethics and Guidance for Practice: of the Canadian Association for Conservation of Cultural Property and of the Canadian Association of Professional Conservators* (3rd ed.) 2000. <http://capc-acrp.ca/ecode.pdf> (accessed November 27, 2008).
- Cassar M. 2002. Education and training needs for the conservation and protection of cultural heritage: Is it a case of 'one size fits all'? in *The 5th EC Conference, Cultural Heritage Research: a Pan-European Challenge: Conference report*. http://www.heritage.xtd.pl/pdf/full_cassar.pdf (accessed November 27, 2008).
- CIAV: ICOMOS 1999. *Charter on the Built Vernacular Heritage*. http://www.international.icomos.org/charters/vernacular_e.htm (accessed November 27, 2008).
- Library of Australia*: Smith W. 1996. *Library Preservation Glossary*. <http://www.nla.gov.au/chg/gloss.html> (accessed November 27, 2008).

- COE: Council of Europe 1975. *European Charter of the Architectural Heritage* http://www.icomos.org/docs/euroch_e.html (accessed November 27, 2008).
- English Heritage*: English Heritage 2006. *Guidance on conservation area appraisals* http://www.english-heritage.org.uk/upload/pdf/Conservation_area_appraisals_20060320130154.pdf (accessed November 27, 2008).
- E.C.C.O: E.C.C.O. 2002. *Professional Guidelines* <http://www.ecco-eu.org/about-e.c.c.o./professional-guidelines.html> (accessed November 27, 2008).
- Fielden B. M. and Jokilehto J. 1993. *Management Guidelines for World Cultural Heritage Site*. Rome.
- Feilden, B.M. 1994. *Conservation of Historic Buildings* (2nd rev. ed.). Oxford
- Fowler P. J. 2003. World Heritage Cultural Landscapes 1992- 2002. *World Heritage Paper 6*. <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001331/133121e.pdf> (accessed November 27, 2008).
- LeBlanc*: LeBlanc F. Heritage Conservation Terminology and Definitions of Terms Gathered from Various Sources http://www.icomos.org/~fleblanc/documents/terminology/doc_terminology_e.html (accessed November 27, 2008).
- ISCARSAH*: ICOMOS 2003. *Recommendation for the Analysis, Conservation and Structural Restoration of Architectural Heritage – Guidelines* http://www.international.icomos.org/victoriafalls2003/iscarsah_guidelines.doc (accessed November 27, 2008).
- ICAHM*: ICOMOS 1990. *Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage*. http://www.international.icomos.org/e_archae.htm (accessed November 27, 2008).
- ICOMOS 1982. *Charter for the Preservation of Quebec's Heritage (Deschambault Charter)* http://www.icomos.org/docs/desch_anglais.html (accessed November 27, 2008).
- ICOMOS 1993. Guidelines for Education and Training in the Conservation of Monuments, Ensembles and sites http://www.icomos.org/docs/guidelines_for_education.html (accessed November 27, 2008).
- ICOMOS New Zealand*: ICOMOS New Zealand 1992. Charter for the Conservation of Places of Cultural Heritage Value. http://www.icomos.org/docs/nz_92charter.html (accessed November 27, 2008).
- Nara*: ICOMOS 1994. *Nara Document on Authenticity* http://www.international.icomos.org/naradoc_eng.htm (accessed November 27, 2008).
- National Park Service, U.S. Department of the Interior*: U.S. National Park Service 1998. *NPS-28: Cultural Resource Management Guideline, Appendix A: Glossary* http://www.cr.nps.gov/history/online_books/nps28/28appena.htm (accessed November 27, 2008).
- National Park Service, U.S.*: Department of the Interior, National Park Service 1997. Historic Preservation Professional Qualification Standards. *Federal Register Online*. Vol. 62, No. 119. Pp. 33707-33723. <http://palimpsest.stanford.edu/misc/profqual0607/profqual9706.html> (accessed November 27, 2008)
- National Park Service, U.S.* Standards for Treatment: *U.S. Secretary of the Interior's Standards for the Treatment of Historic Properties* http://www.cr.nps.gov/hps/TPS/standards_guidelines.htm (accessed November 27, 2008)
- Normal*: Normal 1990. *1/88 Macroscopic Alteration of Stone Materials*. Rome. 36 pp. Draft translation by Charola A. http://lrmh-ext.fr/icomos/consult/gloss_normal88.htm (accessed November 27, 2008).

- ODLIS: Reitz J. M. 2004. *Online Dictionary for Library and Information Science*.
http://lu.com/odlis/odlis_r.cfm (accessed November 27, 2008)
- Podmaniczky M. 1998. Structural Fills for Large Wood Objects: Contrasting and Complementary Approaches. *JAIC online*. Vol. 37, No.1 Pp. 111 - 116
http://aic.stanford.edu/jaic/articles/jaic37-01-008_1.html (accessed November 27, 2008)
- RecordIM*: Blake B. ed. 2007. *International Heritage Documentation Standards: Draft Report Task Group 16*. http://cipa.icomos.org/fileadmin/RECORDIM/TG16_REPORT.pdf (accessed November 27, 2008)
- Riegl A. 1903. The Modern Cult of Monuments: its Character and its Origin. English translation Forster and Ghirardo. *Oppositions* 25: 20-51 [Translated 1982]
- Sauer O. C. 1963. The Morphology of Landscape. In J. Leighly ed. *Land and Life: A Selection from the writings of Carl Ortwin Sauer*. Berkeley. Pp. 315-350
- UKIC, 1996, Code of Ethics and Rules of Practice: since the establishment of ICON there is no access to the former UKIC internet site and to the (ukic_ethics.doc) document.
- UNESCO Recommendation concerning the role of historic areas. UNESCO 1976.
Recommendation concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas.
http://www.unesco.org/culture/laws/historic/html_eng/page1.shtml (accessed November 27, 2008)
- (Venice Charter) ICOMOS 1964. *The Venice Charter: International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites*. Second International Congress of Architects and Technicians of Historic Buildings http://www.icomos.org/venice_charter.html (accessed November 27, 2008)
- Watt D.S.1999. *Building Pathology – Principles and Practice*. Blackwell Science
- ICOMOS 1987. *Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas (Washington charter)* http://www.international.icomos.org/charters/towns_e.htm (accessed November 27, 2008)
- Weeks K. D. *Historic Preservation Treatments: Toward a Common Language*.
http://www.cr.nps.gov/hps/tps/common_language_article.htm (accessed November 27, 2008)
- WHC: UNESCO 1972. *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/> (accessed November 27, 2008)

קישורים למילוני מונחים נוספים בשימור

- A Glossary of Archival and Records Terminology
 Richard Pearce – Moses
<http://www.archivists.org/glossary/> (accessed November 27, 2008)
- e-RockArtGlossary (IFRAO Rock Art Glossary)
 Robert G. Bednarik
<http://mc2.vicnet.net.au/home/glossar/web/glossary.html> (accessed November 27, 2008)
- The Urban Conservation Glossary
<http://www.trp.dundee.ac.uk/research/glossary/intro.html> (accessed November 27, 2008)
- Heritage Conservation Terminology And Definitions Of Terms Gathered From Various Sources
 By: F. LeBlanc
http://www.icomos.org/~fleblanc/publications/pub_terminology_e.html#Cultural_heritage (accessed November 27, 2008)